

**Sijaisvanhemmuus vanhemmuuden
rikastuttajana**

Pro gradu -tutkielma

Johanna Naapuri

Kasvatustieteiden tiedekunta

Kasvatustiede

Lapin yliopisto

2015

Lapin yliopisto, kasvatustieteiden tiedekunta

Työn nimi: Sijaisvanhemmuus vanhemmuuden rikastuttajana

Tekijä: Johanna Naapuri

Koulutusohjelma/oppiaine: Kasvatustieteen maisteri/kasvatustiede

Työn laji: Pro gradu -työ Laudaturtyö Lisensiaatintyö

Sivumäärä: 84 + 3 kpl liitteitä

Vuosi: 2015

Tiivistelmä:

Tämä pro gradu -tutkielma tarkastelee vanhemmuutta ja sijaisvanhemmuutta kasvatustieteellisestä näkökulmasta. Koska sijaisvanhemmista on pulaa, on tiedon tuottaminen perhehoidosta tärkeää uusien sijaisperheiden löytämiseksi. Teoriaosuus käsittelee esimerkiksi hyvää vanhemmuutta, sijaisvanhemmuutta ja kehittymistä elämänkaariteorian valossa. Tutkielman tarkoituksena on selvittää, millaisia eroja ja yhtäläisyyksiä biologisella vanhemmuudella ja sijaisvanhemmuudella nähdään olevan sekä miten vanhemmuuden koetaan kehittyneen ja muuttuneen sijaisvanhempana toimimisen myötä.

Tutkielma on laadullinen tutkimus, johon tuo narratiivista ulottuvuutta muun muassa kertomusmuotoinen aineisto sekä narratiivien analyysin ja aineistolähtöisen sisällönanalyysin käyttö. Aineistona on kymmenen kirjoitelmaa vanhemmilta, joilla on sekä biologisia että sijoitettuja lapsia.

Vanhemmuuden ja sijaisvanhemmuuden erot ja yhtäläisyydet tulevat esiin toisaalta käytäntöjen tasolla, toisaalta tunteiden tasolla. Ihanteena vanhemmilla on olla samanlainen vanhempi niin biologisena kuin sijaisvanhempana. Käytännössä vanhemmuudet ovat melko samanlaisia, mutta tunteet biologisia ja sijoitettuja lapsia kohtaan vaihtelevat. Sijaisvanhemmuuden tuomat muutokset vanhemmuuteen koskevat pääosin lisääntyneitä haasteita ja niiden voittamista sekä elämän moninaisuuden entistä parempaa ymmärtämistä. Vanhemmuus myös kasvattaa ihmisiä kokonaisvaltaisesti ja antaa elämälle merkitystä. Tutkielma tuo ymmärrettäväksi sijaisvanhemmuutta ja voi esimerkiksi auttaa arvioimaan, kenelle sijaisvanhemmuus sopii.

Avainsanat: Vanhemmuus, sijaisvanhemmat, elämänkaari, kasvu, kehitys

Muita tietoja: Suostun tutkielman luovuttamiseen kirjastossa käytettäväksi .

Sisällys

1 Johdanto	5
2 Vanhemmuus ja sijaisvanhemmuus	7
2.1 Vanhemmuus	7
2.2 Sijaishuolto ja perhehoito	12
2.3 Sijaisvanhemmuus	16
3 Kasvaminen vanhemman rooliin	20
3.1 Kasvaminen ja kehittyminen käsitteinä	20
3.2 Aikuisuus Erik H. Eriksonin kehitysteoriassa	23
3.3 Vanhemmaksi ja vanhempana kasvaminen	26
4 Tutkimuksen toteutus	28
4.1 Tutkimuskysymykset	28
4.2 Narratiivinen tutkimus	28
4.3 Kirjoitelmat aineistona	32
4.4 Aineiston analyysi sisällönanalyysin ja narratiivien analyysin keinoin	35
5 Vanhemmuus ja sijaisvanhemmuus käytäntöjen tasolla	39
5.1 Katsaus sijaisperheiden elämään	39
5.2 Kasvatusyhteistyö	41
5.3 Lasten erityisyys haasteena	47
5.4 Arjen sujuminen	50
6 Vanhemmuus ja sijaisvanhemmuus tunteiden tasolla	54
6.1 Tunteet itseä ja vanhemmuutta kohtaan	55
6.2 Tunteet muita ihmisiä kohtaan	56
6.3 Tunteet elämää kohtaan	57
6.4 Tunteet sijoitettuja ja biologisia lapsia kohtaan	58

7 Vanhemmuus ja sijaisvanhemmuus elämän rikastuttajina	63
7.1 Omat kokemukset ja verkostot opettavat ja kehittävät	63
7.2 Sijaisvanhemmuus syventää vanhemmuutta	64
7.3 ”Tällaista elämäkokemusta ei muualta saa”	67
8 Yhteenveto ja pohdinta	72
8.1 Samanlaista ja erilaista vanhemmuutta	72
8.2 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus	75
Lähteet	78
Liitteet	85
LIITE 1 Kirjoitelmapyyntö Perhehoito-lehdessä 2/2014	85
LIITE 2 Kirjoitelmapyyntö ja ohjeistus kirjoitelmaan	86
LIITE 3 Kirjoitelmapyyntö Suomi24-keskustelupalstalla 14.7.2014	88
Kuvio 1 Oppimisesta elämäkokemukseen	22
Taulukko 1 Yleistietoja tutkimuksen perheistä	40
Taulukko 2 Sijaisvanhempien kokemat tunteet	54

1 Johdanto

Olen valinnut tutkielmani aiheeksi sijaisvanhemmuuden. Tein aiheesta myös kandidaatin tutkielmani (Perhehoito-lehden haastatteluissa esitettyjä syitä sijaisvanhemmaksi ryhtymisen taustalla), ja aihe kiinnostaa minua edelleen. Lisäksi aihe on mielenkiintoinen siksi, että se on ajankohtainen: lastensuojelussa huostaanotot ovat lisääntyneet ja lasten perhehoitoa ja tietoutta siitä pitäisi lisätä. Lastensuojelulaki velvoittaa kuntia järjestämään huostaan otetuille lapsille ensisijassa perhehoitoa, ja niinpä monet kaupungit etsivät uusia sijaisperheitä. Perhehoidon osuus onkin saatu vähitellen kasvamaan, mutta esimerkiksi Uudellamaalla edelleen alle puolet sijoitettujen lasten hoitovuorokausista tapahtuu perhehoidossa (Lastensuojelu 2012, 4, 7–9). Tiedon lisääntyminen sijaisvanhemmuudesta voisi saada uusia perheitä mukaan toimintaan.

Kasvaminen vanhemman rooliin ja kehittyminen vanhempana ovat toinen tutkielmani tarkastelun kohteista. Kasvatuksen ei voi nähdä tapahtuvan yksipuolisesti vain vanhempien kasvattaessa lapsiaan. Myös vanhemmat kasvavat ja kehittyvät niin lastensa kuin muun vuorovaikutuksen myötä. Tutkielmani tarkoituksena on selvittää, miten sijaisvanhemmat kokevat vanhemman roolinsa kehittyneen sijaisvanhemmuuden myötä. Kasvua ja kehitystä vanhempana peilaan Eriksonin elämänkaariteoriassa käyttämään generatiivisuuden käsitteeseen.

Vanhemmuutta on tutkittu eri tieteenaloilla kuten sosiologiassa ja kasvatustieteessä, mutta eniten psykologiassa. Kasvatustieteellinen vanhemmuustutkimus on keskittynyt esimerkiksi vanhempien kasvatustietoisuuteen, -uskomuksiin, -asenteisiin, -arvoihin ja -tavoitteisiin. (Valkonen 2006, 9–13.) Kiinnostusta tutkijoissa on herättänyt myös hyvän vanhemmuuden määrittely (esim. Korhonen 1999; Perälä-Littunen 2004; Valkonen 1995, 2006). Perhehoitoa on aiemmin tutkittu niin sijoitettujen lasten, biologisten vanhempien kuin sijaisvanhempien näkökulmista. Sijaisvanhemmuutta ovat omissa tutkimuksissaan käsitelleet mo-

net eri yliopistojen sosiaalityön opiskelijat pro graduissaan sekä esimerkiksi Paula Marjomaa Pelastakaa lapset ry:n julkaisusarjassa ja Leena Valkonen Perhehoitoliiton tuoreessa oppaan muotoon kirjoitetussa tutkimuksessa. Vanhempana kasvamisesta joitakin tutkimuksia on tehty ainakin hoitotieteen näkökulmasta.

Oma lähestymistapani tutkielman aiheeseen on kasvatustieteellinen, sillä keskityn tarkastelemaan sijaisvanhempien kasvua ja kehitystä tärkeässä roolissaan, vanhemmuudessa. Tutkielmani aihetta lähestyn narratiivisen tutkimuksen keinoin. Tarkoituksena on tavoittaa sijaisvanhempien yksilöllisiä kokemuksia vanhemmuudesta, saada heidän äänensä kuuluville. Tutkimuksen tavoitteena on ilmiön kuvaileminen ja selittäminen, mutta ennen kaikkea ymmärtäminen.

Lastensuojeluun liittyvät asiat, kuten sijaisvanhemmuus, ovat arkoja ja usein hyvin vaikeita asioita. Itselläni ei ole omakohtaista kokemusta lastensuojelusta, enkä tunne henkilökohtaisesti sijaisvanhempina toimivia ihmisiä. Tutkijana toimin siis ulkopuolisena tarkkailijana. Sensitiivisyys liittyy myös valitsemaani tutkimusaineistoon. Sijaisvanhempien kokemuksia keräsin kirjoitelmien muodossa, mikä mielestäni sopii aiheen luonteeseen. Aineiston analyysimenetelmänä käytin sisällönanalyysin ja narratiivien analyysin yhdistelmää.

2 Vanhemmuus ja sijaishuolto

2.1 Vanhemmuus

Vanhemmuustutkimusta on tehty eri tieteenaloilla kuten psykologiassa, kasvatustieteessä ja sosiologiassa. Psykologiassa lapsen ja vanhemman tunnesuhdetta sekä vanhemman toimintaa on tutkittu runsaasti aina 1950-luvulta lähtien. Merkittäviksi suuntauksiksi ovat muodostuneet Bowlbyn kiintymyssuhdeteoria, Brofenbrennerin ekologinen lähestymistapa sekä Baumrindin tutkimuksiin pohjautuvat kasvatustyylien luokittelut. Kasvatustieteessä vanhemmuustutkimusta on tehty melko vähän. Tutkimuksen kohteena on ollut esimerkiksi vanhemmuus ajatuksina ja uskomuksina. 1990-luvulta alkanut suuntaus on tutkinut vanhemmuutta kokemuksena ja tulkintana. Esimerkiksi vanhemmaksi tulo ja siihen sopeutuminen sekä isyys ovat kiinnostaneet tutkijoita. Myös lasten näkemykset vanhemmuudesta ovat saaneet huomiota. (Valkonen 2006, 11–13.) Joitakin tutkimuksia vanhemmaksi kasvamisesta on tehty niin Suomessa kuin ulkomailla (esim. Piensoho 2001), mutta tutkimukset vanhempana kasvamisesta ovat harvemmassa.

Vanhemmuuden käsite on viime vuosikymmenien aikana laajentunut merkitykseltään. Vanhemmat liitetään edelleen usein perinteisen ydinperheen aikuisiksi, äidiksi ja isäksi, jotka huoltavat ja hoitavat perheen biologisia lapsia. Perhemuodot ovat kuitenkin monimuotoistuneet, kun yksinhuoltajuus on yleistynyt (Matinlompola 2007, 113) ja sateenkaariperheet eli seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvien perheet ovat tulleet hyväksytyimmiksi. Muita perinteisestä ydinperheestä eroavia perheitä voivat olla esimerkiksi uusperheet, adoptio-perheet, kaksos- ja kolmosperheet, leski- ja lapsikuolemaperheet, monikulttuuriset perheet sekä lapsettomat perheet (Monimuotoiset perheet -verkosto).

Myös entisestään suureneva sijaisperheiden joukko lukeutuu monimuotoisiin perheisiin.

Monimuotoiset perheet -verkoston mukaan suomalaisista perheistä jopa puolet voidaan katsoa normista poikkeaviksi. Kyseessä ei siis ole pieni marginaalijoukko. Monet asenteet sekä käytännöt niin lainsäädännössä kuin palvelujärjestelmässä kohtelevat monimuotoisia perheitä epätasa-arvoisesti, sillä järjestelmät on luotu kapea-alaiseen perhekäsitykseen nojautuviksi. Erilaisilla perheillä on erilaisia intressejä, joita edistävät esimerkiksi niiden nostaminen esiin ja julkinen keskustelu. Sijaisvanhempien ja samalla myös sijoitettujen lasten aseman parantaminen on yksi näistä intresseistä. (Monimuotoiset perheet -verkosto.)

Lapsella voi siis olla vanhempi tai useampia vanhempia, jotka eivät kuitenkaan ole hänen biologiset äitinsä ja isänsä. Toisaalta esimerkiksi kouluissa ja päiväkodeissa on otettu käyttöön muita perheen aikuisia kuvaavia sanoja kuten huoltaja, sillä vanhemmat käsitetään usein biologisiksi vanhemmiksi. Monimuotoisissa perheissä saatetaan itsekkin keksiä uusia nimityksiä perheenjäsenille, mikä osaltaan laajentaa vanhemmuuden käsitettä. Itse tarkoitan tässä luvussa vanhemmalla lapsen pääasiallista hoitajaa ja huoltajaa. Myöhemmin tutkimusaineistoni yhteydessä vertaan vanhemmuutta ja sijaisvanhemmuutta, jolloin vanhemmuudessa on kyse biologisesta vanhemmuudesta. Olivatpa lapsen huoltajat tai hoitajat vanhempia tai eivät, olennaista on, että lapsi saisi osakseen hyvää vanhemmuutta.

Eräs tunnetuimmista hyvän vanhemmuuden määrittelyistä on Diana Baumrindin tutkimukseen perustuva ohjaavan kasvatuksen malli. Baumrind on luokitellut kasvatustyyliä aluksi kolmeen ja myöhemmin neljään kategoriaan käyttäen vanhemmuuden perusolottuvuuksina sitä, kuinka vaativia vanhemmat ovat lasta kohtaan ja kuinka vanhemmat huomioivat lasta. Autoritaariset vanhemmat vaativat lapselta paljon, esimerkiksi tottelemaan ehdoitta, mutta jättävät lapsen tarpeet huomiotta. Hemmottelevat vanhemmat toimivat päinvastoin: he täyttävät lapsensa tarpeet ja toiveet, mutta eivät vaadi lapselta paljoa. Sitoutumattomat vanhemmat jättävät niin rajojen asettamisen kuin tarpeiden täyttämisen huomiotta. Ohjaavat vanhemmat huomioivat lapsen tarpeet asettaen samalla lap-

selle selvät ja oikeudenmukaiset rajat, joiden tehtävänä on tukea lasta. Lapsen tarpeiden huomiointia voidaan pitää myös lapsilähtöisyyden merkinä. (Baumrind 1966, 889–892; 1996, 412.) Esimerkiksi Demon ja Coxin (2000) tutkimus osoittaa ohjaavan, lapsilähtöisen kasvatuksen tukevan lapsen kehitystä myönteisesti.

Vanhemman tehtäviä ja hyvää vanhemmuutta on määritelty lukuisissa uudemmissakin tutkimuksissa. Edelleen katsotaan, että lähtökohtaisesti lapsen hyvinvointiin vaikuttaa kasvatustyyli eli vanhempana olemisen kokonaisuus, eivät niinkään vanhempien yksittäiset toimintatavat (Valkonen 2006, 12, 60–61). Lammi-Taskulan ja Salmen (2009) artikkelissa tiivistyvät osuvasti vanhemman tärkeimmät tehtävät: hankkia perheelle elatus ja samalla hoitaa ja kasvattaa lapset. Työn ja perheen yhteensovittaminen onkin heidän mukaansa yksi vanhemmuuden haasteista. Näiden perheen hyvinvoinnin osatekijöiden, ansiotyön ja perhe-elämän saamista hyvään tasapainoon voi pitää yhtenä hyvän vanhemmuuden tunnusmerkeistä.

Matinlompola (2007, 106–110) liittää vanhemmuuteen kasvatuksen ytimenä usein käytetyn sanaparin ”rajoja ja rakkautta”, sekä muun muassa vastuun ja elämisen mallin antamisen lapsille. Rakkaus, hoiva ja huolenpito ovatkin olennaisimpia asioita, joiden pohjalta rakentuu aikuisen ja lapsen välinen tunneside. Hoiva määritellään Laakkosen (2007, 146–149) mukaan muun muassa sympatian, myötätunnon ja hellyyden tunteiksi, jotka hoivattava on herättänyt hoivajassaan. Se vaatii yleensä hoivajan ja hoivattavan henkilökohtaista kontaktia ja on vuorovaikutteista. Huolenpitoa taas pidetään konkreettisempänä hyvinvoinnista huolehtimisena (mt. 146–147). Valkonen on tutkinut vanhemmuutta lasten näkökulmasta, jolloin vanhemman tehtäviksi ja ominaisuuksiksi on löytynyt samankaltaisia, konkreettisia asioita. Haastatellut sijaisperheissä kasvaneet nuoret nostavat vastauksissaan esille esimerkiksi vastuun, kasvatustehtävän ja rakkauden (Valkonen 1995, 88–95, 101). Nuorempien, viides- ja kuudesluokkalaisten lasten kirjoitelmissa hyvästä äidistä tai isästä ominaisuuksiksi tiivistyvät seuraavat: hyvä vanhempi pitää lasta tärkeänä, pitää lapsesta huolen, on kiva, rajoittaa ja kasvattaa sekä elää ihmisiksi (Valkonen 2006, 54–60).

Perälä-Littusen (2004) väitöskirjassa hyvää vanhemmuutta tarkastellaan kulttuurisina mielikuvina kolmen sukupolven näkökulmasta. Käsitteet hyvästä vanhemmuudesta vaihtelevat niin kulttuurin, sukupolven kuin sukupuolen mukaan. Vaikka hyvän äidin ja isän ominaisuuksia ei useinkaan haluta erotella, kuvataan heidät kuitenkin erilaisiksi ja usein isää verrataan äitiin. Äidin piirteistä myös puhuttiin huomattavasti enemmän kuin isän. Äitien kohdalla eniten mainittu piirre oli äidin rakkaus ja isien kohdalla taas ajan antaminen. Muutenkin ominaisuudet noudattelivat pitkälti edellisissä kappaleissa mainittuja asioita. Lisäksi esille nousivat esimerkiksi arvojen siirtäminen sukupolvelta toiselle ja kunnioitus lasta kohtaan. Vaikka rajoja onkin asetettava, lapselle on annettava myös tilaa. (mt. 88–121.) Mielikuvat hyvästä vanhemmuudesta luovat vanhemmuuden normeja, sitä minkä katsotaan yleisesti olevan hyvää vanhemmuutta (mt. 15–16). Normit määrittävät edelleen sitä, milloin vanhemmuus ei toteudu riittävästi ja perheen tilanteeseen on puututtava lastensuojelun keinoin.

Valkonen erotelee vanhemmuuden biologiseen, sosiaaliseen ja psykologiseen vanhemmuuteen. Biologinen vanhempi on synnyttänyt tai siittänyt lapsen, sosiaalisella vanhemmalla taas tarkoitetaan lapsen kasvattajaa. Psykologisessa vanhemmuudessa on kyse syvemmästä tunnesiteestä, johon kuuluu olennaisena osana lapsen ja vanhemman molemminpuolinen kiintymys ja lapsen samastuminen aikuiseen. Valkonen esittelee kaksi eri koulukuntaa, joiden mukaan psykologinen vanhemmuus muodostuu eri tavoin. Ensimmäisen koulukunnan mukaan psykologinen vanhemmuus muodostuu hoitajan vastatessa lapsen biologisiin tarpeisiin. Hoitaminen kehittyy vähitellen vastavuoroiseksi kiintymyssuhteeksi hoitajan sitoutuessa siihen myös tunteidensa osalta. Toinen koulukunta katsoo lapsen identifioituvan erityisesti varhaislapsuutensa hoitajaan, jolloin suhteen ajatellaan olevan pysyvämpi ja säilyvän myös hoitosuhteen katkeamisen jälkeen. Koulukuntien näkemyserot heijastuvat sijaishuoltoon siten, että ensimmäinen korostaa lapsen tarvetta uuteen pysyvään suhteeseen toisen pitäessä tärkeänä suhteiden ylläpitoa biologisiin vanhempiin. (Valkonen 1995, 2–3, 5–14.)

John Bowlbyn 1960–70-luvuilla kehittelemä kiintymyssuhdeteoria kuvaa muun muassa lapsen ja vanhemman keskinäisen suhteen muodostumista ja merkitystä. Teoria pohtii esimerkiksi sitä, miten varhaiset kokemukset vaikuttavat myöhempään elämään ja voidaanko mahdollisten negatiivisten kokemusten vaikutuksia korjata myöhemmin. Vaikka Bowlby painottaakin erityisesti äidin roolia lapsen elämässä, ei hän selkeästi edusta kumpaakaan psykologisen vanhemmuuden koulukuntaa. Bowlbyn teorian mukaan kiintymyssuhteen muodostuminen edellyttää aktiivisuutta molemmilta osapuolilta. Vaikka vauva onkin täysin riippuvainen huolenpidosta, on hän samalla aktiivinen etsiessään kiinnittymisen kohdetta. Kiinnittyä vauva voi myös huonon hoivan antajaan, sillä lähtökohtaisena tarpeena vauvalla on turvallisuuden tavoittelu. Kiinnittyminen ei kuitenkaan ole vielä kiintymistä, vaan kiintymyssuhteen muodostuminen vaatii jonkinlaista vuorovaikutusta vauvan ja hoitajan välillä. Kiintymyssuhde taas ei sekään tarkoita varsinaista aitoa kiintymistä. (Bowlby 1975, 1981, 1984.)

Bowlby ja Ainsworth ovat tutkimuksensa perusteella jakaneet kiintymyssuhteet kolmeen kategoriaan: turvallisiin, ristiriitaisiin ja vältteleviin kiintymyssuhteisiin. Turvallisessa kiintymyssuhteessa vauvan ja hoitajan välille on kehittynyt vahva tunneside, joka on aitoa kiintymystä. Vauva voi luottaa huolenpidon saatavuuteen ja ilmaista vapaasti tunteitaan. Ristiriitaisessa kiintymyssuhteessa hoivan ja huolenpidon saatavuus on vauvan kannalta epävakaa. Välttelevässä kiintymyssuhteessa taas vauvan fysiologiset tarpeet tulevat ehkä hoidetuiksi, mutta hoitaja ei vastaa vauvan kiintymyksen tunteisiin. (Ainsworth, Blehar, Waters & Wall 1978, 310–322; Ainsworth & Bowlby 1991.) Ristiriitaiset ja välttelevät kiintymyssuhteet voivat nekin olla normaaleja ja jopa yleisiä, mutta pahimmillaan lapsen tärkeimmätkin tarpeet jäävät tyydyttämättä (Sinkkonen 2012, 27–65).

Vanhemman toiminnalla ja käsityksillä omasta vanhemmuudestaan on erittäin merkittävät vaikutukset lapsen kasvuun ja kehitykseen. Psykologisen vanhemmuuden kulmakivi eli vanhemman ja lapsen välinen tunneside on lapselle erityisen tärkeä hänen koko kehityksensä kannalta. Tuovilan (2008, 39–44) mukaan puutteelliset kiintymyssuhteet voivat aiheuttaa lapselle ongelmia lähes kaikilla kehityksen alueilla: tunne-elämässä eli emotionaalisessa kehityksessä, älylli-

sessä eli kognitiivisessa kehityksessä, ihmissuhteissa eli sosiaalisessa kehityksessä sekä fyysisen eli kehon perustoimintojen ja somaattisen kehityksen alueella. Vaikka hyvät kiintymyssuhteet ja tunnesiteet saavatkin alkunsa hoivan ja huolenpidon pohjalta, muistuttaa Laakkonen (2007, 145) niiden tärkeydestä myös varhaislapsuuden jälkeen: ihminen tarvitsee hoivaa ja huolenpitoa koko elämänsä ajan.

Vaikka edellä määriteltiin monia osuvia yksittäisiä hyvän vanhemman ominaisuuksia, tärkeintä on vanhemmuus kokonaisvaltaisesti. Perheessä aikuisen eli vanhemman ja lapsen eli hoivan ja huolenpidon kohteen roolien on oltava selkeät. Vanhemman tehtävä on kantaa vastuu ja huolet lapsen puolesta. Jos hyvä vanhemmuus ei toteudu tai ole mahdollista lapsen biologisessa perheessä, toivoisi jokaisen lapsen saavan sitä osakseen muuten, vaikkapa sijaisperheessä.

2.2 Sijaishuolto ja perhehoito

Yhdistyneiden kansakuntien lapsen oikeuksien sopimuksen (1989) mukaan jokaisella lapsella on oikeus hyvään ja turvalliseen lapsuuteen sekä suojeluun ja huolenpitoon. Tähän yleissopimukseen ja lastensuojelulakiin perustuu lastensuojelutyö, jonka tarkoituksena on auttaa ja tukea lasten vanhempia toimimaan huoltajina ja hoitajina lapsilleen. Lastensuojelun perheille tarjoamia ensisijaisia tukitoimia ovat lastensuojelutarpeen selvityksen jälkeen avohuollon tukitoimet, mutta näiden tukitoimien ollessa riittämättömiä lapsi voidaan sijoittaa kiireellisesti tai ottaa huostaan ja sijoittaa sijaishuoltoon (Lastensuojelu 2012, 16). Lastensuojelun toimiin kuuluu lisäksi jälkihuolto 18–21-vuotiaille nuorille (mt.).

Kiireellinen sijoitus tehdään, kun lapsi on välittömässä vaarassa tai muuten kiireellisen sijoituksen ja sijaishuollon tarpeessa. Lapsen huostaanotto taas on lastensuojelutyön äärimmäinen keino turvata lapsen kasvu ja kehitys. Siinä vastuu lapsen huolenpidosta ja kasvatuksesta siirtyy huoltajilta sosiaalitoimelle. Huoltajuus, kuten oikeus päättää esimerkiksi lapsen nimestä, uskonnosta ja

omaisuudesta kuitenkin säilyy huoltajalla. Huostaanotto on mahdollista tehdä, kun kolme ehtoa täyttyy yhtäaikaaisesti: 1) puutteet lapsen huolenpidossa tai muut kasvuolosuhteet uhkaavat vakavasti vaarantaa lapsen terveyttä tai kehitystä, tai lapsi vaarantaa vakavasti terveyttään tai kehitystään käyttämällä päiheteitä, tekemällä muun kuin vähäisenä pidettävän rikollisen teon tai muulla niihin rinnastettavalla käyttäytymisellään vaarantaa kehitystään ja terveyttään, 2) avohuollon tukitoimet eivät ole lapsen edun mukaisen huolenpidon toteuttamiseksi sopivia tai mahdollisia taikka jos ne ovat osoittautuneet riittämättömiksi, ja 3) sijaishuollon arvioidaan olevan lapsen edun mukaista. Sekä kiireellisessä sijoituksessa että huostaanotossa lapsi voidaan sijoittaa perhe- tai laitoshoitoon. (Lastensuojelun käsikirja.)

Lastensuojelulaissa lapsena pidetään alle 18-vuotiasta ja nuorena 18–20-vuotiasta (Lastensuojelulaki 2007/417, 1 luku, 6 §). Viimeisin lastensuojelun tilastoraportti kertoo, että Suomessa oli vuonna 2012 huostaanotettuna 10 675 lasta. Tämä tarkoittaa yhtä prosenttia kaikista Suomen 0–17-vuotiaista. 16–17-vuotiaiden ikäryhmästä huostaanotettuna oli 2,9 %, mikä on selvästi enemmän kuin nuorempien ikäluokissa. Huostaanotto lakkaa viimeistään lapsen tultua täysi-ikäiseksi, joten nuoria ei huostaan otettujen joukossa ole. Sijoitus kodin ulkopuolelle voi olla myös avohuollon tukitoimi, jolloin lasta ei ole otettu huostaan. Yhteensä kodin ulkopuolelle sijoitettuja lapsia ja nuoria oli näin 17 830. Lapsia sijoitetuista oli 15 005 eli 1,4 % kaikista 0–17-vuotiaista. Edellisvuoteen verrattuna luvut ovat pysyneet samalla tasolla, mutta pidemmällä aikavälillä tarkasteltuna ne ovat nousseet ainakin 1990-luvulta lähtien. (Lastensuojelu 2012, 1–2, 7.)

Sijaishuolto jakautuu pääasiassa laitoshoitoon ja perhehoitoon. Lapsi voidaan sijoittaa laitoshoitoon lastenkotiin, nuorisokotiin tai koulukotiin, joissa kuitenkin pyritään tarjoamaan mahdollisimman kodinomainen kasvuympäristö. Laitoshoidossa hoitohenkilökunnalla on aina ammatillinen pätevyys, ja he käyvät lastensuojelulaitoksessa vain töissä. Lastenkodista ja nuorisokodista lapset käyvät koulua, kun taas koulukodissa erityisopetusta tarjotaan samassa yksikössä.

Lastensuojelulaitokset voivat olla niin valtion, kunnan kuin yksityisen yhteisön ylläpitämiä. (Lastensuojelun käsikirja.)

Perhehoito tapahtuu yksityisessä kodissa joko sijaisperheessä tai ammatillisessa perhekodissa. Sijaisvanhemmilta ei edellytetä alan koulutusta, mutta perhekotivanhemmalla tulee olla koulutus hoito- tai kasvatustyöhön. Ammatilliset perhekodit ovat siis laitoshoidon ja perhehoidon välimuoto, jossa vanhempi toimii ammatikseen mutta omassa kodissaan ja kokoaikaisesti. Ammatillinen perhekoti voi olla niin yksityinen kuin kunnan tai järjestön ylläpitämä. (Lastensuojelun käsikirja.) Vuonna 2012 kaikista kodin ulkopuolelle sijoitetuista lapsista ja nuorista 35 % (6 290) oli perhehoidossa, 15 % (2 697) ammatillisessa perhekotihoitossa, 38 % (6 756) laitoshoidossa ja 12 % (2 087) muussa hoidossa (Lastensuojelu 2012, 7).

Sijoitus voi olla joko lyhyt- tai pitkäaikainen. Lyhytaikainen sijoitus voi kestää muutamasta päivästä muutamaa kuukauteen, ja se voi toteutua esimerkiksi avohuollon tukitoimena, perheen kohdatessa kriisitilanteen tai kun lapselle ollaan etsimässä pitkäaikaista sijaisperhettä. Pitkäaikainen sijoitus taas voi olla kestoiltaan useita vuosia, pisimmillään se kattaa koko lapsuus- ja nuoruusiän aina 18-vuotiaaksi asti. Vaikka pitkäaikaiset sijoitukset ovat usein toistaiseksi voimassa olevia, on tavoitteena kuitenkin aina lapsen palaaminen omien vanhempien luo. (Valkonen 2014, 8.)

Perhehoito käsitteenä ei tarkoita vain lastensuojelun sijaisperheitä. Perhehoidossa voi lasten ja nuorten lisäksi olla myös vanhuksia, vammaisia ja mielen-terveyskuntoutujia. Valkonen (2014, 7) määrittelee perhehoidon kattavasti: ”sillä tarkoitetaan oman kodin ulkopuolista hoitoa tarvitsevan henkilön hoitamista yksityisessä perheessä, perheenjäsenenä”. Lasten ja nuorten osuus perhehoitoon sijoitetuista on kuitenkin huomattava: vuoden 2012 lopussa perhehoidossa eli sijaisperheissä asui 6 290 lasta ja nuorta. Perhehoidon osuus tulee todennäköisesti vielä kasvamaan tulevaisuudessa, sillä vuodesta 2012 voimassa olleessa lastensuojelulain muutoksessa se määriteltiin ensisijaiseksi sijoitettujen lasten ja nuorten hoitomuodoksi. (Perhehoitoliitto; Valkonen 2014.) Perhehoidon osuuden lisääntymisellä on monia hyviä vaikutuksia, kuten lastensuojelun kulujen

hillitseminen. Lisäksi perhehoito on tietysti laitoshoidon inhimillisempää ja lapsistävällisempää, sillä perhe on lapselle luonnollinen kasvuympäristö (Lastensuojelun käsikirja).

Tässä tutkielmassa käsittelen yksityistä perhehoitoa, jossa lapsi sijoitetaan asumaan sijaisvanhemman omaan kotiin. Sijaisperheinä toimivat niin lapsettomat kuin omia lapsia saaneet perheet ja joukossa on niin yksinhuoltajia kuin pariskuntiaakin. Näin lapselle pyritään tarjoamaan hyvät ja turvalliset kasvu- ja kehitysolosuhteet luonnollisessa kasvuympäristössä. Perhehoitoa pidetään laitoshoidon parempana hoitomuotona, sillä lapsella on tällöin mahdollisuus solmia pitkäaikainen ja läheinen suhde hoitajaansa. Yksityisessä perhehoidossa sijaisvanhemmalla ei tarvitse olla ammatillista koulutusta alalle, mutta sijaisvanhemaksi aikovalta edellytetään nykyään osallistumista adoptio- ja sijaisvanhemmuuteen valmistavalle Pride-kurssille. Perheiden elämäntilanteet kartoitetaan muutenkin tarkoin, sillä tärkeintä on löytää sijoitettavalle lapselle parhaiten juuri hänen tarpeitaan vastaava perhe. (Perhehoitoliitto; Saastamoinen 2010.)

Lastensuojelun ja huostaanottojen tarkoituksena on ennen kaikkea taata lasten hyvinvointi. Parhaiten tämä saavutetaan lapsilähtöisellä toimintatavalla, mitä pidetäänkin lastensuojelun kehittämisen lähtökohtana. Lapsen näkökulman huomioiminen ja hänen pitäminen omien asioidensa tasalla auttavat sopeutumaan muuttuviin ja vaikeisiin elämäntilanteisiin. Myös Yhdistyneiden kansakuntien lapsen oikeuksien sopimus (1989, 12 & 13 artikla) edellyttää lapsen osallisuutta sekä kuulluksi tulemistä.

Käytännöt lastensuojelutoiminnan arjessa poikkeavat kuitenkin toisinaan ihanteista. Esimerkiksi Sinkkonen (2012) ja Väliavaara (2008) kirjoittavat lastensuojelutyön olevan usein aikuislähtöistä eli keskittyvän ratkomaan aikuisten ongelmia. Myös kokeneet sijaisvanhemmat kertovat lasten tulevan yhä vaikeammista oloista (Valkonen 2014, 129). Sinkkonen (2012, 167–173) toivoo lapsen edun parempaa toteutumista huostaanotoissa kirjoittamalla, että useammin huostaanottoa viivytetään liian pitkään kuin että se tehtäisiin liian kevein perustein. Aikuislähtöisen toiminnan merkinä hän pitää esimerkiksi sitä, että vanhemmille annetaan kerta toisensa jälkeen tilaisuus parannukseen, vaikka aiemmat mah-

dollisuudet eivät ole johtaneet mihinkään ja lasta on laiminlyöty pitkäänkin. Niin biologisten kuin sijaisvanhempien tulisi siis aina ajatella ennen kaikkea lapsen parasta, ei omia intressejään toimia vanhempana.

2.3 Sijaisvanhemmuus

Sijaisvanhemman virallinen nimitys uusimmassa lainsäädännössä (Perhehoitajalaki 2011/317, 1 §) on perhehoitaja, joka tarkoittaa niin yksityistä kuin ammatillistakin perhehoidon harjoittajaa. Tässä tutkielmassa käytän itse Valkosen (2014) tapaan nimikettä sijaisvanhemmat. Nimike on vakiintunut yleisesti kielenkäyttöön: sitä käyttävät esimerkiksi kunnat uusien sijaisvanhempien rekrytointi-ilmoituksissaan. Käsite sijaisvanhemmat sopii tutkielmaani hyvin, sillä se painottaa perhehoitaja-termiä paremmin tutkielmani ydinsisältöä eli vanhemmuutta, ei niinkään ammatillisuutta. Sijaislapsi-nimitystä taas ei suositella käytettäväksi, sillä lapsi ei ole kenenkään sijainen. Käytän siis sanaa sijoitettu lapsi. Omaksi lapseksi taas voidaan kokea niin sijoitettu kuin biologinen lapsi, joten itse siitetyistä ja synnytytyistä lapsista kirjoitan biologisina lapsina.

Perhehoidolla pyritään tarjoamaan niin sanotusti turvalliset ja tavalliset kasvuolosuhteet lapselle. Sijaisvanhemmuuden voi siis ajatella vastaavan biologisten lasten hoitoa ja kasvatusta. Sijaisvanhemmalta vaaditaan kuitenkin tavallista enemmän kasvatukseen paneutumista ja kykyä tunnistaa lapsen erityistarpeet, sillä perhehoitoon tulevalla lapsella on usein taustallaan vaikeita kokemuksia kuten vanhempien mielenterveys- tai päihdeongelmia, väkivaltaa, hyväksikäyttöä tai laiminlyöntejä. Kokemustensa vuoksi lapsi saattaa oirehtia voimakkaasti. Myös tavalliset arjen rutiinit kuten unirytmii, ruokailu ja hygieniasta huolehtiminen eivät ole välttämättä tuttuja. (Perhehoitoliitto; Valkonen 2014.)

Oman haasteensa sijaisperheen arkeen tuo jaettu vanhemmuus, mikä tarkoittaa sijaishuollon yhteydessä niin biologisten kuin sijaisvanhempien kuulumista lapsen elämään. Sijaisvanhemman tehtäviin kuuluu sosiaalityöntekijöiden avustuk-

sella pitää yhteyttä sijoitetun lapsen biologisiin vanhempiin ja sukuun ellei yhteydenpitoa ole rajoitettu. Haastavaa yhteydenpito voi olla varsinkin, kun biologinen vanhempi ei ole hyväksynyt sijoitusta. Lapsen kannalta hyvät suhteet moollempiin vanhempiin olisivat ensiarvoisen tärkeitä. Olennaisinta on, että lapsella olisi ainakin yksi aikuinen, joka on sitoutunut häneen psykologisen vanhemmuuden tunnesiteellä. Lapsen minän muodostumista tukevat realistinen käsitys omista juurista ja menneisyydestä sekä tieto siitä, miksi hänet on erotettu perheestään. (Valkonen 1995, 2014.)

Sijaisvanhemmaksi ryhtymisen taustalla on monenlaisia syitä. Pääasiallisiksi syiksi voisi tiivistää lapsettomien osalta halun perustaa perhe ja saada lapsia, ja biologisia lapsia saaneiden osalta taas halun auttaa vaikeissa elämäntilanteissa olevia lapsia ja nuoria. Kandidaatin tutkielmassani (Naapuri 2012) selvitin, mistä syistä Perhehoito-lehdessä haastatellut sijaisvanhemmat olivat ryhtyneet kasvattajiksi vieraille lapsille. Aineistosta keräämäni syyt jaottelin neljään ryhmään, jotka ovat: halu perustaa perhe, halu auttaa lapsia, sijaisvanhemmuus elämän rikastuttajana sekä sukulaiset sijaisvanhempina. Vaikka jokaisella sijaisvanhemmalla on omat yksilölliset motiivinsa, yhteistä kaikille sijaisvanhemmille näyttäisi olevan rakkaus lapseen ja halu tarjota hoivaa ja huolenpitoa. Aineistoni antamien tulosten pohjalta en voi yleistää esiin tulleita syitä kovinkaan laajasti, mutta ne ovat kuitenkin melko yhtenevät monien muiden lukemieni sijaisvanhempien kertomusten kanssa. (esim. Kaskela 2009; Valkonen 2014.)

Lapsen huostaanottoon liittyy aina tilanteita ja tunteita laidasta laitaan. Kärjistetysti lastensuojelun näkökulmana voi olla "lasten suojeleminen pahoilta vanhemmilta" ja vanhempien näkökulmana "viattomien vanhempien suojeleminen pahoilta sosiaaliviranomaisilta" (Valkonen 1995, 2). Biologiset vanhemmat taas saattavat kohdistaa vihansa sosiaaliviranomaisten lisäksi myös lapsensa sijaisvanhempiin kuvitellen heidän yrittävän omia lapsen itselleen. Sijaisvanhempien saamassa kritiikissä heidän motiivikseen hoitaa vieraita lapsia on nostettu myös sijaisvanhemmuudesta maksettava rahallinen korvaus.

Toisaalta sijaisvanhemmat näyttäytyvät ulkopuolisille usein epäitsekkinä ja erityisen hyvinä ihmisinä, kun he haluavat auttaa ja hoitaa vieraita lapsia. Täl-

lainen imartelu saattaa asettaa paineita sijaisvanhemmille, ovathan he aivan tavallisia ihmisiä, joilla on yhtäläinen oikeus väsyä ja kokea ristiriitaisia ja negatiivisia tunteita. Kuntien velvollisuus onkin järjestää sijaisvanhemmille tukea. Sijaisvanhempi voi saada apua erilaisiin kysymyksiin esimerkiksi omalta sosiaalityöntekijältään tai vertaistukea osallistumalla sijaisvanhempien vertaisryhmään, minkä moni on kokenut erittäin antoisaksi. (Raitanen 2008, 164–172.)

Leena Valkonen (2014) on kartoittanut sijaisvanhemmuuden olemusta tuoreessa tutkimuksessaan. Sijaisvanhemmuuden ytimenä hän pitää erilaisia huolenpidon muotoja: huolenpidon moraalialia, tekoja ja tunteita. Erilaisten huolenpidon suhteiden ympärille sijaisvanhemmuus rakentuu Annetusta, Ajatuksista ja Arjesta. Annetulla Valkonen tarkoittaa asioita, joihin sijaisvanhemmalla itsellään ei ole mahdollisuutta vaikuttaa. Annettuna sijaisperheeseen tulee sijoitettava lapsi perheineen, sukuineen ja taustoineen. Myös esimerkiksi sijoituksen tarkka ajankohta ja kesto ovat muusta kuin sijaisvanhemmista riippuvaisia. Lastensuojelun rakenteet ovat nekin valmiita, sijaisvanhemmat eivät voi valita itse sosiaalityöntekijäänsä tai muita tukitoimiaan.

Ajatuksilla Valkonen viittaa sijaisvanhemman sisäisiin tunteisiin, ajatuksiin ja asenteisiin, joihin hän voi itse vaikuttaa. Sijaisvanhemman ajatukset vaikuttavat siihen, miten edellisessä kappaleessa luetellut annetut elementit koetaan ja millaiseksi arkea aletaan sijaisperheessä rakentaa. Sijaisvanhempia askarruttavat ajatukset Valkonen on jakanut viiteen ryhmään: ajatukset motiiveista, kiintymisestä, lapsen vanhemmista, sijaisvanhempana olemisesta sekä luovuttamisesta ja voimavaroista. Sijaisvanhemmilla on siis paljon ja suuria asioita pohdittavanaan. Esimerkiksi kiintyminen sijoitettuun lapseen herättää usein ristiriitaisia tunteita. Toisaalta lapseen olisi tärkeää kiintyä ja se tapahtuukin toisinaan helposti, mutta toisaalta taas kiintymistä jarruttaa lapsen vaikeahoitoisuus ja kontaktin puute sekä epävarmuus sijoituksen kestosta.

Arjen ulottuvuuteen kuuluu sijaisperheen elämä kokonaisuudessaan. Arki kattaa niin tapahtumat, tekemiset kuin tuntemukset siitä, millaista elämä sijoitettujen lasten kanssa on. Valkosen tutkimuksessa kolme suurinta haastetta sijaisperheen arjessa ovat sijoitettujen lasten käyttäytymisen haasteet, yhteistyövaikeu-

det biologisten vanhempien kanssa ja puutteet sosiaalitoimen tuessa. Vastapainona vaikeuksille sijaisperheiden arjessa koetaan paljon iloa. Kuten vanhemmille yleensä, sijaisvanhemmillekin suurta iloa tuottaa esimerkiksi lapsen kehittymisen ja edistymisen seuraaminen. Iloa tuo myös perhearki itsessään.

3 Kasvaminen vanhemman rooliin

3.1 Kasvaminen ja kehittyminen käsitteinä

Ihmisen oppimisen, kasvun ja kehityksen sanotaan olevan elinikäistä ja elämänlaajuista. Ne eivät siis rajoitu vain lapsuus- ja nuoruusikään, vaan jatkuvat koko elämän ajan. Elämänlaajuista oppiminen on, sillä sitä tapahtuu kaikilla elämän osa-alueilla, ei vain formaalissa oppimisympäristössä kuten koulussa. Oppimisen, kasvun ja kehityksen käsitteet eivät ole toistensa synonyymejä, vaikka läheisiä käsitteitä ovatkin. Kasvulle ja kehitykselle yhteistä on oman näkemykseni mukaan, että molemmat tapahtuvat oppimisen myötä, ja kartuttavat hiljalleen ihmisen elämäkokemusta. Kuten elämässä yleensä, myös vanhemmuudessa tapahtuu niin kehitystä kuin kasvua. Seuraavaksi määrittelen käsitteitä ja niiden välisiä suhteita.

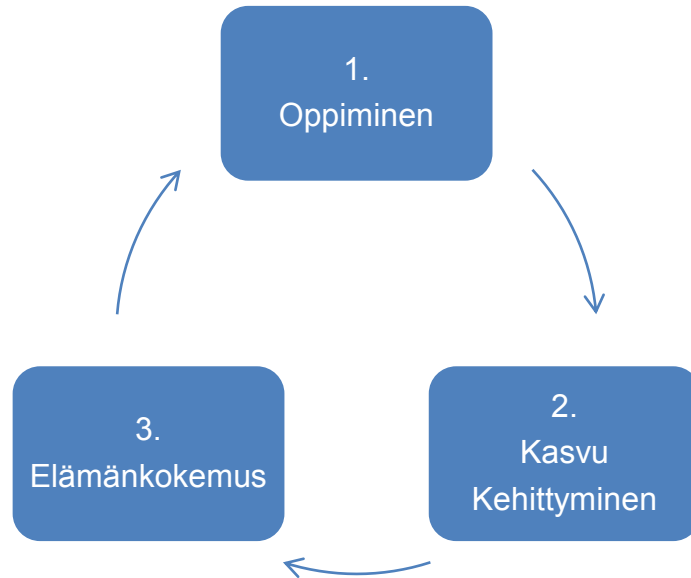
Dunderfelt (2011, 18) määrittelee kasvun jatkuvaksi kumulatiiviseksi tiedon ja ymmärryksen lisääntymiseksi. Konkreettisemmin kasvu on hänen mukaansa vaikkapa painon tai pituuden kertymistä. Kehitykseen verrattuna kasvu on ikään kuin yksisuuntaista, ylöspäin etenevää. Tässä tutkielmassa kasvamisella tarkoitetaan nimenomaan henkistä kasvua. Käsitteen synonyyminä pidän kypsymistä.

Sekä Piensohon (2001, 19) että Dunderfeltin (2011, 17–18) mukaan kehityksen voi ajatella toisinaan etenevän ja välillä taas ottavan takapakkia esimerkiksi elämän kriisien myötä. Dunderfelt (mt., 47–48) näkee ihmisen kehityksen yksilön ja ympäristön vuorovaikutuksen tuloksena. Piensoho (mt., 19) kuvailee useita tutkijoita mukaillen kehitystä laadulliseksi prosessiksi, joka tarkoittaa muutosta ihmisen ajattelu- ja toimintatavoissa.

Sekä kasvun että kehityksen edellytyksenä on uuden oppiminen. Piensoho esittelee tutkimuksessaan Merriamin ja Heuerin (1996) mallin merkityksen antami-

sen, oppimisen sekä kasvun ja kehityksen suhteesta. Mallin mukaan oppimisen alkusysäyksenä toimii halu ymmärtää omaa kokemusta, jolloin ihminen antaa elämäkokemuksilleen merkityksiä. Jos merkityksen antaminen onnistuu eli ihminen ymmärtää uuden kokemuksen aikaisempien kokemustensa myötä, ei kokemusta tarvitse jäädä tarkastelemaan. Näin kokemus saattaa opettaa, mutta ei synnytä kehitystä ja kasvua. Jos elämäkokemus taas on ihmiselle vieras, merkityksen anto ei onnistu ja ihmisen on sitouduttava tarkasteluprosessiin. Kokemuksen pohdinnan myötä ihmisen merkitysjärjestelmä muuttuu ja oppimisen myötä tapahtuu edelleen kehitystä ja kasvua. (Piensoho 2001, 18–19.) Toisaalta voisi kuitenkin ajatella myös ennestään tuttujen kokemusten kehittävän, tai ainakin vahvistavan olemassa olevia merkityksiä.

Itse liitän kasvuun ja kehitykseen elämäkokemuksen karttumisen, mihin edellytyksenä on juuri uuden oppiminen. Oppiminen arjessa on usein tiedostamatonta. Myöskään kehittymistä ja kasvua ei välttämättä tietoisesti tule ajateltua, ne kertyvät vähitellen ajan myötä muuttaen ihmisen käyttäytymistä ja ajattelua. Piensohoa ja Dunderfeltia mukaillen pelkistän oppimisen, kehittymisen, kasvun ja elämäkokemuksen suhteen jatkuvaksi sykliksi (Kuvio 1, s. 21). Ihmisen elämäkokemus kertyy oppimisen sekä kasvun ja kehityksen myötä muodostaen kehän, joka jatkuu elämän mittaan. Jotta tapahtuisi oppimista, on pohjalla kuitenkin oltava jonkinlainen aiempi kokemus. Elämäkokemukseksi määrittelen kuitenkin laajan, vuosien tai vuosikymmenten myötä syntyvän tietämyksen ja kokemuksen.

Kuvio 1. Oppimisesta elämäkokemukseen.

Ihmisen kehittämisestä on lukuisia teorioita. Tunnetuimpia niistä ovat esimerkiksi Levinsonin keski-ikään keskittyvä teoria ja Havighurstin elämänkaariteoria. Elämänkaariteoriat jakavat usein elämän erillisiin vaiheisiin, joihin sisältyy eri ikäkausille omat haasteensa. Ihmisellä on herkkyyskausia, jolloin tietyn taidon oppimiselle on optimaalinen aika. Kehitystehtävien kohtaamisen ja niistä selviytymisen myötä ihminen kehittyy ja on valmis siirtymään seuraavaan elämänvaiheeseen ja uusien kehitystehtävien pariin (Havighurst 1981, 2–7). Elämän jakaminen tiettyihin vaiheisiin ja varsinkin konkreettisten kehitystehtävien luettelu ja liittäminen juuri tiettyyn ikään tekee kuitenkin liiallisia yleistyksiä elämäntilanteista. Esimerkiksi Havighurstin 1980-luvun alussa määrittelemät varhaisen aikuisuuden kehitystehtävät

- elämäkumppanin valitseminen
- avioliitossa elämään oppiminen
- perheen perustaminen
- lasten kasvattaminen
- kodin hoitaminen
- ansiotyön aloittaminen

- yhteisöllisen vastuun ottaminen
- sellaisten sosiaalisten ryhmien löytäminen, joihin tuntee kuuluvansa

tuskin istuvat enää sellaisenaan nykyhetkeen. Vanhan normin mukaiset naimisiin meno ja perheen perustaminen ovat muuttuneet pidemmäksi nuoruusajaksi opiskeluineen, pätkätöineen ja matkustamisineen. Ensisynnyttäjien keski-ikä on noussut, ja avoliitot yleistyneet. Entistä useampi haluaa tietoisesti elää perheettömänä. Elämänkulun pääpiirteitä elämänkaariteorioiden vaiheet kuitenkin kuvaavat jokseenkin hyvin, vaikka yksityiskohtia onkin tarkasteltava kriittisesti.

Toki aikuisuus tuo ihmisen elämään konkreettisia muutoksia, minkä lisäksi aikuisuudessa jatkuu kasvaminen omaksi yksilölliseksi itsekseen (Dunderfelt 2011, 106–107). Monet aikuisen kehitystehtävistä liittyvät vanhemmuuteen ja perhe-elämään, kun niitä verrataan aiemmin lueteltuihin vanhempien tehtäviin. Keski-ikään tultaessa kehitystehtävät suuntautuvat jo perheen ulkopuolellekin, mutta keskeistä on edelleen huolenpito (Erikson 1982, 253; Havighurst 1981, 95–106). Seuraavaksi esittelen tarkemmin Eriksonin elämänkaariteoriaa aikuisuuden osalta, sillä juuri huolenpito yhdistää teorian erinomaisesti sijaisvanhemmuuden ydintehtävään.

3.2 Aikuisuus Erik H. Eriksonin kehitysteoriassa

Erik H. Erikson on tunnetuimpia elämänkaaripsykologian tutkijoita. Hänen kaikki ihmisen elämänvaiheet kattava kehitysteoriansa on toiminut pohjana monille muille teorioille ja tutkijoille. Teoriaa voi pitää monitieteisenä, sillä siinä on vaikutteita psykoanalyysiin nojautumisen lisäksi myös kulttuuriantropologiasta ja taiteista. Merkittävimmän teoksensa *Lapsuus ja yhteiskunta* Erikson julkaisi vuonna 1950. Alun perin Erikson painotti teoriassaan lapsuuden ikävaiheita, mutta täydensi myöhemmin tutkimustaan aikuisuuden osalta.

Ihmisen suhde yhteiskuntaan ja sen järjestelmiin kuten perheeseen ja kouluun saavat runsaasti huomiota Eriksonin teoriassa, sillä niillä on suuri vaikutus ihmi-

sen kehityksen eri vaiheisiin. Ihmisen ja yhteiskunnan suhde on vuorovaikutteinen, mutta varsinkin aikuisuudessa sen perusteena on ihmisestä itsestään lähtevät päätökset ja valinnat. (Dunderfelt 2011, 232.) Tiivis suhde ympäröivään yhteiskuntaan osoittaa, kuinka kehittyminen on sosiaalinen prosessi.

Eriksonin näkökulma ihmisen elämänkaareen on psykososiaalinen. Elämä koostuu kolmesta tapahtumakokonaisuudesta, jotka kaikki ovat välttämättömiä ihmisen kokonaisuuden selvittämisessä. Eriksonin sanoin tapahtumakokonaisuudet ovat seuraavat.

- ”biologiset tapahtumat eli elinjärjestelmien organisoitunut kokonaisuus, joka muodostaa kehon (sooma),
- psyykkiset tapahtumat, jotka organisoivat ihmisen kokemukset minäsynteesin avulla (psyyyke) ja
- yhteisölliset tapahtumat eli ihmisten vastavuoroinen riippuvuus toisistaan kulttuurisessa kokonaisuudessa (eetos)”. (Erikson 1985, 25.)

Esimerkiksi potilasta hoidettaessa huomioon tulisi ottaa nämä kaikki kolme ulottuvuutta (Erikson 1982, 29–33). Tulkitsen näiden kolmen tason merkitsevän kokonaisuutta, jossa ihmisen elämään ja hyvinvointiin vaikuttavat niin hänen fyysinen kuin henkinen vointinsa sekä ihmisen itsensä lisäksi hänen elinympäristönsä ja suhteensa muihin ihmisiin.

Eriksonin (1985) mukaan elämä on jatkuva identiteetin muodostamisen prosessi. Hänen psykososiaalisen kehityksen teoriansa muodostuu kahdeksasta vaiheesta, joista viisi sijoittuu lapsuuteen ja kolme aikuisuuteen. Käsitykseni mukaan identiteetin kehitys tapahtuu kaikkien kolmen tapahtumakokonaisuuden alueella, ihminen kehittyy siis fyysisesti, henkisesti ja sosiaalisesti. Eri kehitysvaiheilla on myös omat herkkyysalueensa, jolloin tietyn kyvyn tai ominaisuuden saavuttamiselle on optimaalinen aika. Jokainen kehitysvaihe valmistaa ihmistä seuraavaan vaiheeseen ja ominainen kehitys jatkuu myös huippukohtansa jälkeen (Erikson 1980, 53–54). Jokaiseen kehitysvaiheeseen kuuluu kehitystehtäviä, jotka Erikson esittää vastinpareina. Kehityksen vaiheissa ihminen kohtaa aina myös sisältä ja ulkoa tulevia konflikteja, joiden tarkoituksena on synnyttää

uusia kykyjä ja voimia, lopulta minän integraation eli eheyden. (Erikson 1982, 239–257.) Vastinpareista ihmisessä ei yleensä ilmene vain toinen ääripää, vaan on kehityksen kannalta hyvä, että ihminen kokee niin positiivisia kuin negatiivisia tunteiden ja kokemusten ulottuvuuksia (Dunderfelt 2011, 234).

Aikuisuus on Eriksonin teoriassa jaettu kolmeen kehitysvaiheeseen, joista tässä keskityn keskimmäiseen eli keski-iän vaiheeseen. Keski-ikä on melko pitkä kestäen noin ikävuodet 35–65 (Dunderfelt 2011, 235). Aiemmissa kehitysvaiheissa ihminen on luonut identiteettiään ja tärkeitä ihmissuhteitaan, keski-iässä on aika toteuttaa käytännössä omia tavoitteita. Kehitystehtävänä kaudella on vastinpari generatiivisuus–lamaantuminen. Generatiivisuudella Erikson tarkoittaa eräänlaista luovuutta ja tuotteliaisuutta, johon sisältyy halu synnyttää ja huolehtia uudesta sukupolvesta. Huolenpito siis suuntautuu itsestä muihin. Keski-ikäinen ihminen sitoutuu yhteisönsä ja haluaa varmistaa sen jatkuvuuden ja hyvinvoinnin toimimalla esimerkkinä ja jakamalla elämäkokemustaan. (Erikson 1982, 249–253.)

Huolehtiminen ei keskity vain oman suvun jatkamiseen vaan kattaa laajemmin yhteisöllistä toimintaa ja kulttuurin säilyttämistä ja kehittämistä. Generatiivisuus voi ilmetä vaikkapa työpaikalla mentorointina, yhteiskunnallisena osallistumisena, järjestö- ja harrastustoiminnassa, naapuruudessa ja ystävytydessä. Huolenpito voi ulottua ihmisten lisäksi myös luontoon ja ympäristöön. Toisaalta toiminta muiden hyväksi rikastaa ja uudistaa ihmistä, mutta toisinaan ulkopuolisista huolehtiminen ja uhrautuminen voivat mennä jopa liiallisuuksiin, jolloin ihminen laiminlyö itseään ja omaa lähipiiriään. (Dunderfelt 2011, 235, 240; Perho & Korhonen 1996, 71.) Generatiivisuuden ja huolenpidon ilmenemisestä erinomainen esimerkki on myös sijaisvanhemmuus, jossa hoivaa ja huolenpitoa ulotetaan oman perheen ulkopuolelle ottamalla vieraita lapsia omaan huomaan. Sijaisvanhemmuudessa yhdistyvät niin yksilöllinen auttamisen halu kuin yhteiskunnallinen osallistuminen. Sen voi tuntea osaksi tavallista arkea tai kokonaiseksi elämäntehtäväksi.

Generatiivisuuden vastinpari lamaantuminen ja itseensä kääpertyminen tarkoittavat kyvyttömyyttä tai haluttomuutta huolehtia ja kantaa vastuuta muista. La-

maantuminen on vaarassa tapahtua, jos elämäkokemukset painottuvat kielteiksi, eli edellisten kehitysvaiheiden kehitystehtävät ovat jääneet ratkaisematta. Aikuinen ei esimerkiksi ole uskaltanut läheiseen parisuhteeseen tai ei ole aiemmin voinut samaistua omiin vanhempiinsa positiivisessa mielessä. (Perho & Korhonen 1996, 71–72.)

Eriksonin teorian mukaan ihmisen elämänkaarella aikuisuuden ydintä on toisista ihmisistä huolehtiminen. Sama ydintehtävä on myös sijaisvanhemmuudella niin Valkosen (2014) tulkinnan mukaan kuin oman aineistoni kirjoitelmien perusteella. Palaan huolenpidon ja sijaisvanhemmuuden yhteyksiin myöhemmin tutkielmani tulosten esittelyssä.

3.3 Vanhemmaksi ja vanhempana kasvaminen

Ihmisen kehittymisen voi ajatella tapahtuvan siirtymävaiheiden kautta, jolloin entiset asenteet, toimintatavat tai elämäntyyli muuttuvat tai korvautuvat uusilla. Siirtymävaihe voi olla joko huomaamatonta tai tietoista elämän suunnan ja merkityksen pohdintaa. (Dunderfelt 2011, 51.) Sevón ja Huttunen (2002) kirjoittavat kasvamisen vanhemman rooliin alkavan usein jo ennen raskautta oman elämäntilanteen pohtimisella lapsenhankinnan kannalta. He näkevät kasvamisen vanhemman rooliin lähinnä kasvamisena vastuuseen. Vanhemmaksi tullessaan ihminen käy läpi usein myös omia juuriaan ja suhdettaan lapsuuden perheeseen. Kalland (2005, 200) kutsuu raskauden aikana tapahtuvaa mielentilan muutosta äidilliseksi uppoutumiseksi.

Tavallisimmin raskaus antaa aikaa vanhemmaksi kasvamiselle. Myös lapsettomuushoitoja läpi käytäessä, adoptiota jonotettaessa tai sijaisvanhemmaksi valmistautuessa vanhemmuuteen on aikaa valmistautua. Kallandin (2005, 227–228) mukaan sijais- ja adoptiovanhemmille tarkoitettussa Pride-valmennuksessa käsitellään esimerkiksi lapsen tarvetta pysyviin ja turvallisiin ihmissuhteisiin, lapsen kehityksellisten tarpeiden kohtaamista ja biologisen perheen kanssa teh-

tävää yhteistyötä. Koska ohjelmaan kuuluu myös vanhemman oman kyvyn ja halukkuuden itsearviointia, antaa valmennus varmasti hyvän tilaisuuden vanhemmaksi kasvuun. Adoptio- ja sijaisvanhemmiksi aikovilla odotusajan pituutta ei tiedetä ennalta. Omassa aineistossani sijoitettavaa lasta saatettiin odottaa vuosiakin, kun taas toiset saivat lapsen pian valmennuksen päättymisen jälkeen.

Raskauden aikana vanhempiin, varsinkin äitiysneuvolan myötä äitiin kohdistuu runsasta kontrollia, joka kasvattaa vanhempaa vastuuseen lapsensa hyvinvoinnista (Sevón & Huttunen 2002). Ilmiön voi ajatella toistuvan myös sijaisvanhempien koulutuksessa, jolloin käydään tarkasti läpi soveltuvuutta sijaisvanhemmaksi. Kun äitiysneuvolan tuki vanhemmuuteen kohdistuu lähinnä äideille (mt.), otetaan adoptio- ja sijaisvanhempien valmennuksessa huomioon vanhemmat tasapuolisemmin. Kiintymyssuhde lapseen on perusta vanhemman vastuulle lapsen hyvinvoinnista, ja niinpä molempien vanhempien aikainen ja yhtäläinen osallisuus tukee niin kiintymyksen kuin vastuun muodostumista tasapuolisemmin vanhempien välillä (mt.).

Vaikka aikuinen voi olla ulkoisesti kypsän oloinen, herättää uuden elämänvaiheen kuten juuri vanhemmuuden tai sijaisvanhemmuuden kohtaaminen usein myös epävarmuutta itsestä ja omasta pärjäämisestä (Dunderfelt 2011, 101). Vanhemmaksi kasvamiseen liittyykin onnen vastapainona monenlaisia huolenaiheita ja pelkoja. Synnyttäjien keski-ikä nousee vaikeudet raskaaksi tulossa ovat lisääntyneet, ja monet ovatkin huolissaan lapsettomuudesta. Raskauden aikana pelot liittyen raskauden jatkumiseen, lapsen vointiin ja terveyteen sekä synnytykseen ovat yleisiä. (Sevón & Huttunen 2002, 73, 90–91.) Sijaisvanhemmilla taas sijoitetun lapsen käyttäytymisen häiriöt tai muu oireilu voivat herättää pelkoa epäonnistumisesta vanhempana (Kalland 2005, 233).

Jokaisen lapsen tulo perheeseen on omanlaisensa muutos perheen aiempaan elämään verrattuna, oli kyseessä sitten biologinen tai sijoitettu lapsi. Vanhemmuuteen kasvetaan lasta odottaessa, mutta vanhempana kasvu jatkuu koko vanhemmuuden ajan, sillä lasten kasvaessa eteen tulee uusia vanhemman tehtäviä, huolia ja iloja eli potentiaalisia oppimisen paikkoja.

4 Tutkimuksen toteutus

4.1 Tutkimuskysymykset

Tässä pro gradu -tutkielmassa tutkin, millaisia eroja ja yhtäläisyyksiä biologisella vanhemmuudella ja sijaisvanhemmuudella nähdään olevan. Lisäksi selvitän, miten sijaisvanhemmat, joilla on myös biologisia lapsia, kokevat vanhemmuutensa kehittyneen ja muuttuneen sijaisvanhempana toimimisen myötä. Tutkimuskysymykseni ovat:

1. Millaista on vanhemmuus ja sijaisvanhemmuus suhteessa toisiinsa?
2. Miten sijaisvanhemmat kokevat vanhemmuutensa muuttuneen ja kehittyneen sijaisvanhemmuuden myötä?

4.2 Narratiivinen tutkimus

Tutkielmani on kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimus. Lähestyn tutkimuskohdetani narratiivisesta eli kerronnallisesta näkökulmasta, mihin sain idean aineistoni tarinamuotoisista sijaisvanhempien kirjoitelmista. Analyysimenetelmäni perustuu aineistolähtöiseen sisällönanalyysiin. Tavoitteena tutkielmassani on kuvailla ja ymmärtää ihmisten ajatuksia ja tunteita yksilöllisinä kokemuksina, eli selvittää, mitä sijaisvanhemmat ajattelevat vanhemmuudestaan. Tähän laadullinen tutkimus soveltuu hyvin, sillä sen tarkoituksena ei ole tehdä kattavia mittauksia ja yleistyksiä vaan kuvata, ymmärtää, tulkita ja selittää ilmiöitä ja niiden taustoja (Tuomi ja Sarajarvi 2009).

Tötön (2004) mukaan laadullinen tutkimus rakentuu aiemman teorian ja kerätyn empiirisen aineiston varaan. Kolmantena yhtä tärkeänä tutkimuksen osana hän

pitää tutkijan omaa ajattelua ja päättelyä. Tutkielman teossa ei siis kannata jämähtää kapeisiin näkökulmiin ja toimintamalleihin, vaan prosessissa on hyvä olla mukana myös luovuutta. Monet tutkielmani ratkaisut ovatkin muokkautuneet tutkimusprosessin edetessä. Metsämuuronen (2008, 8) kuitenkin muistuttaa tutkijan oman intuition, ajattelun ja tulkinnan huolellisesta käytöstä, sillä laadullisessa tutkimuksessa virhepäätelmien teko voi olla helpompaa kuin tilastollisessa tutkimuksessa.

Narratiivisessa tutkimuksessa kiinnostus kohdistuu kertomuksiin tiedon välittäjinä ja rakentajina. Suomenkielisinä vastineina narratiivisuuden rinnalla käytetään käsitteitä kerronnallisuus ja tarinallisuus. (Heikkinen 2010, 143.) Kirjallisuustieteessä tarinalla tarkoitetaan tapahtumakulkua, josta voi olla monta erilaista kertomusta (Hyvärinen 2006, 3). Tässä tutkielmassa sijaisvanhemmuuden voisi siis ajatella olevan tarina ja keräämäni kirjoitelmat kertomuksia siitä. Monissa artikkeleissa ja narratiivisissa tutkimuksissa kirjoittajat kuitenkin käyttävät narratiivia, kertomusta ja tarinaa synonyymeina. Itsekään en näe tutkielmassani tarpeelliseksi käyttää näitä käsitteitä eritellysti, vaan kirjoitan keräämästäni aineistosta lähinnä kertomuksina tai kirjoitelmina.

Kertomuksen ja pelkän toteamuksen välillä on monia eroja. Olennaista kertomukselle on sen sisältämiä tapahtumia suhteuttava kausaalisuus sekä kertomuksen tapahtumien poikkeuksellisuus, muutos ja ristiriidat. Kertomuksen olisi hyvä välittää tapahtumien kuvauksen lisäksi myös kokemusta ollakseen kiinnostava. Nämä kertomuksen ominaisuudet toteutuvat aineistoni kirjoitelmissa hyvin, sillä keräämäni kirjoitelmat välittävät laajan skaalan tunteita ja kertomuksia perhe-elämästä. Kertomus on ihmisten välistä kommunikaatiota ja vuorovaikutusta: kertomusta ei muodosta yksin kertoja, vaan omalta osaltaan myös sen vastaanottaja. Kertojan kertomusta ei voi pitää tapahtumien todellisena kulkuna, kertomus on hänen tulkintansa tapahtuneesta. Aiempiin käsityksiinsä ja kokemuksiinsa nojautuen kertomuksen vastaanottaja tekee hänkin edelleen omat tulkintansa ja selityksensä kertomuksen kulusta. (Hyvärinen 2006, 1–11.)

Heikkinen kirjoittaa narratiivisuuden voivan ilmetä tutkimuksessa monin tavoin. Ensinnäkin se voi tarkoittaa tutkimuksen tieteenfilosofista taustaa, toiseksi tut-

kimusaineiston luonnetta ja kolmanneksi aineiston analyysitapaa. Tieteenfilosofisella tasolla narratiivisuus pohjautuu yleensä konstruktivistiseen tiedonkäsitkseen, mihin itsekin nojaudun tässä tutkielmassa. Konstruktivismin mukaan ihmisen käsitykset sekä itsestään että ympäröivästä maailmasta rakentuvat kertomusten kautta, aiemman tiedon ja kokemusten pohjalle. Yhtä kaikkien jakamaa todellisuutta ei ole, eikä tieto ole universaalialia. Sen sijaan jokaiselle ihmiselle rakentuu omanlaisensa, koko ajan muutoksessa oleva näkemys todellisuudesta. Tieto on aina esitetty jostakin näkökulmasta, se on kontekstuaalista. (Heikkinen 2010, 145–148.)

Myös Hännisen mukaan ihmisen minuus ja suhde muuhun maailmaan muodostuvat tarinoiden pohjalta. Sisäisen tarinan avulla ihminen tulkitsee itselleen elämänsä tapahtumia ja näin kokee elämän merkityksen. Sisäisen tarinan avulla ihminen ymmärtää menneisyyttä ja ennakoii tulevaisuutta. Toisille ihmisen sisäinen tarina välittyy kielellisen muodon, kerronnan avulla. (Hänninen, 2003.) Tämä menneisyyden, nykyisyyden ja tulevaisuuden tulkinta ilmentyi hyvin aineistoni kirjoitelmissa. Kirjoittajat tulkitsivat ja reflektoivat elämäänsä, ja oma elämäntarina vaikutti todella olevan kirjoittajille hyvin merkityksellinen. Hyvärinen näkee kertomuksilla olevan kulttuurisesti jaetut mallit, perinteet ja lajityypit. Tämä tarkoittaa, että kertomukset eivät välitä puhdasta subjektiivista kokemusta, vaan ne rakentuvat sosiaalisesti ja ammentavat kulttuurisesta tarinavarannosta. (Heikkinen 2010, 146; Hyvärinen 2006, 1–2.) Kertomukset kokemusten kuvauksena eivät kuitenkaan ole fiktiota vaan kertojalle tosia (Erkkilä 2009, 201). Myös itse pidän aineistoni kertomuksia kirjoittajien tulkintoina totuudesta.

Toiseksi narratiivisuus voi ilmetä tutkimuksessa aineiston kertomusmuotoisuutena. Polkinghorne (1995, 6) jakaa tutkimusaineiston kolmeen laatukategoriaan: numeerisiin, lyhyisiin sanallisiin sekä kertomusmuotoisiin vastauksiin. Narratiivista tutkimusaineistoa ovat niin kirjalliset kuin suulliset kertomukset. Kertomukset voivat olla väljimmillään tapahtumien kuvailua, mutta niille voidaan asettaa tarkempiakin vaatimuksia, kuten juonellisuus ja tietty rakenne. Olennainen ero kertomusten ja muiden tutkimusaineiston muotojen välillä on, että kertomusaineiston käsittely vaatii aina tulkintaa. (Heikkinen 2010, 143–152; Polkinghorne

1995, 6–8.) Tässä tutkielmassa narratiivisuus ilmenee vahvimmin aineiston kertomusmuodossa. Keräämieni kirjoitelmien kertomuksista osassa on havaittavissa juoni sekä erään kertomuksen määritelmän mukaan alku, keskikohta ja loppu. Osa kirjoitelmista täyttää kertomuksen väljemmät kriteerit ollen enemmänkin kerrontaa. Lisää aineistostani kerron seuraavassa luvussa.

Kolmanneksi narratiivisuus tutkimuksessa viittaa aineiston analyysiin. Analyysin kannalta narratiivisuus jaetaan usein kahteen aineiston käsittelytapaan, narratiiviseen analyysiin ja narratiivien analyysiin. Taustalla jaottelussa on Brunerin käsitys kahdesta erilaisesta, tietämisen tavasta. Paradigmaattiselle ajattelulle on ominaista täsmällinen argumentaatio ja määrittely, jossa ilmiöt ja asiat luokitellaan kuuluvaksi tiettyyn kategoriaan yhdistävien piirteiden perusteella. Tämä tuo kokemuksen järjestyksestä, kun yksilölliset asiat nähdään kategoriaan kuuluvina. Narratiivinen ajattelu taas on kertomukseen perustuvaa ymmärrystä, jonka avulla ihminen jäsentää kokemuksiaan. Jokainen kokemus on ainutlaatuinen, mutta mahdollista ymmärtää aiempien kokemusten kautta. (Bruner 1986, 11–13.)

Brunerin jaon pohjalta Polkinghorne määrittelee paradigmaattiselle ajattelulle perustuvan narratiivien analyysin aineiston erittelyksi ja luokitteluksi ja narratiiviselle ajattelulle perustuvan narratiivisen analyysin yhdistelyksi ja synteessin luomiseksi, jossa tuotetaan uusi kertomus aiempien kertomusten pohjalta. Narratiivien analyysi siis luo kertomuksista yleistyksiä, kun taas narratiivinen analyysi kokoaa yksittäisistä tiedonmuruista kertomuksia. Paradigmaattisen tutkimuksen tuottama tieto on käsitteellistä tietoa ja narratiivisen tutkimuksen taas yksityiskohdat esiin tuovaa tietoa, jotka molemmat tukevat osaltaan ihmistieteellistä tutkimusta. (Polkinghorne 1995, 9–12, 21.)

Omassa analyysissäni kiinnitän huomiota kertomusten yksityiskohtiin ja pilkon aineistoa osiin, jolloin analyysitapaani voisi kuvailla sisällönanalyysin ja narratiivien analyysin yhdistelmäksi. Tuomen ja Sarajärven (2009, 91) mukaan monet laadullisen tutkimuksen analyysimenetelmät perustuvat sisällönanalyysiin, ja niin katson myös narratiivien analyysin taipuvan sisällönanalyysiksi. Käytän narratiivien analyysia narratiivisen analyysin sijasta, sillä mielestäni se tuo selke-

ämmin esille vanhempien kertomusten koko kirjon. Analyysissäni en kuitenkaan nojaudu tarkasti narratiivisuuteen, sillä en tarkastele kertomuksia juonellisina kokonaisuuksina. Tällöin analyysi ei Lieblichin, Tuval-Mashiachin ja Zilberin (1998) mukaan ole varsinaisesti narratiivista.

4.3 Kirjoitelmat aineistona

Aineistona tutkielmassani ovat sijaisvanhempien kirjoitelmat, joissa he kirjoittavat kokemuksiaan niin sijaisvanhemmuudesta kuin vanhemmuudesta yleisemmin. Tuomen ja Sarajärven (2009, 84–86) mukaan laadullisessa tutkimuksessa tiedonantajien valinta tapahtuu harkitusti. Niinpä tutkimukseen osallistumisen edellytyksenä oli, että vastaaja toimii tai on aiemmin toiminut sijaisvanhempana ja lisäksi hänellä on biologisia lapsia. Näin vastaajat ovat tutkimusaiheen asiantuntijoita. Aineisto on kerätty kevään ja kesän 2014 aikana kirjoitelmapyynnön avulla. Kirjoitelmapyynnössä kerroin tutkielmastani ja annoin ohjeistusta kirjoittamiseen. Luettelin joitakin teemoja ja niihin liittyviä kysymyksiä, joista toivoin kirjoitettavan. Korostin kuitenkin myös vapaamuotoisuutta. Kirjoitelmapyynnössä en käyttänyt käsitteitä tarina tai kertomus, sillä narratiivinen tutkimusote astui mukaan vasta aineiston keräämisen jälkeen. Nimenomaan tarinoiden keräämisen myötä aineisto saattaisi istua hieman paremmin narratiiviseen tutkimukseen, mutta toisaalta tarkka kirjoitelman muodon määrittäminen olisi voinut entisestään rajoittaa osallistujien määrää.

Kirjoitelmapyynnön julkaisussa ja levityksessä minua auttoi Perhehoitoliitto. Lyhyempi versio kirjoitelmapyynnöstä (Liite 1) julkaistiin Perhehoito-lehdessä. Ilmoituksessa pyydettiin ottamaan minuun yhteyttä, jos tutkimukseen osallistuminen kiinnostaa. Halukkaille lähetin tarkemman ohjeistuksen kirjoitelmasta sähköpostitse. Perhehoitoliitto välitti kirjoitelmapyyntöä (Liite 2) myös sähköpostitse jäsenyhdistyksilleen, jotka saivat välittää viestiä jäsenilleen. Aineisto jäi kuitenkin näin aivan liian suppeaksi, joten lähetin lisäksi kirjoitelmapyynnön henkilö-

kohtaisesti suoraan muutamalle sijaisvanhemmalle sekä julkaisin kirjoitelmapyyntön (Liite 3) Suomi24-keskustelupalstan sijaisvanhemmuusosiossa.

Eri kanavien kautta ja määräajan pidennyksillä sain lopulta kerättyä kymmenen sijaisvanhemman kirjoitelmaa. Kirjoitelmien pituudet vaihtelevat puolestatoista sivusta kuuteen sivuun. Yhteensä kirjoitelmien laajuus on 34 sivua, mikä ei tarkoita kovinkaan laajaa aineistoa. Kirjoitelmat ovat kuitenkin huolellisesti kirjoitettuja ja sisältävät monipuolista ja rikasta kuvausta tutkimusaiheesta. Kaikki kirjoitelmat sain sähköpostitse kirjoittajien oikeilla nimillä varustettuna. Yhtä lukuun ottamatta kaikista kirjoitelmista oli valmiiksi häivytetty tunnistettavuustiedot kuten perheenjäsenten nimet. Nimien ja lasten ikien lisäksi en tiedä kirjoittajista juuri muita taustatietoja, he voivat esimerkiksi asua missä päin Suomea tahansa. Kirjoitelmissa mainitaan satunnaisesti erilaisia tunnistetietoja kuten asuinpaikkoja, mutta luonnollisesti tällaiset tiedot eivät tule ilmi tutkielmassa.

Kaikki aineistoni kirjoitelmat ovat sijaisäitien kirjoittamia. Yhtään miehen kirjoittamaa tekstiä en siis saanut, vaikka kirjoitelmapyyntöissä etsittiin vanhempia yleisesti. Lukiessani muita tutkimuksia olen huomannut samanlaisia kokemuksia miesnäkökulman tavoittamisesta: usein äitien osallistuminen kasvatusaiheisiin tutkimuksiin on huomattavasti isää aktiivisempaa. Yhtenä syynä ilmiöön voi olla perinteiset vanhempien roolit, jolloin äitiä pidetään ensisijaisena kasvattajana ja hänen oletetaan osaavan kertoa kasvatusasioista paremmin (Alasuutari 2003, 16–18, 48–50). Kun huomasin saavani lähinnä naisten kirjoitelmia, harkitsin rajaavani tutkielman koskemaan vain äitiyttä. Kirjoitelmissa kuitenkin käsitellään vanhemmuutta yleisesti, ja monet äidit tuovat esiin myös isän näkökulmaa vaikka itse ovatkin kertomuksen ääni. Näin päädyin käsittelemään vanhemmuutta yleisesti.

Kirjallisena kerätty aineistoni sopii tutkimuskohteeseeni, koska aihe on tutkimukseen osallistujille hyvin henkilökohtainen ja monenlaisia tunteita herättävä. Uskon, että tällöin kirjoittaminen on miellyttävämpää kuin haastattelussa vaikeistakin asioita tuntemattomalle tutkijalle puhuminen. Koen aineiston hankkimisen kirjallisena myös itselleni mieluisaksi vaihtoehdoksi. Vain yhtä aineistonkeruumenetelmää käyttäen mielenkiintoisia kertomuksia jäi varmasti löytymättä,

sillä kaikille kirjoittaminen ei sovi. Tietty aineistonkeruumenetelmä voi houkutella tietynlaisia vastaajia, oli kyseessä mikä tahansa menetelmä. Saamistani kirjoitelmista huomaa, että toisilta kirjoittaminen sujuu helposti, toiset taas joutuvat näkemään enemmän vaivaa. En siis usko tutkimukseen valikoituneen mitään tiettyä ihmistyyppiä vain kirjoittamisen vuoksi.

Aineiston kerääminen kirjallisena eroaa suullisesta haastattelusta monin tavoin. Kirjalliset kertomukset ovat esimerkiksi harkitumpia, sillä kirjoittaessaan osallistujalla on aikaa miettiä ja muokata sanomaansa. Kertomuksia voikin luonnehtia Hännisen (2003, 33) sanoin reflektoiduiksi sisäisiksi tarinoiksi. Kirjoitelman muodossa tarinat saattavat olla lyhyempiä kuin haastattelu litteroituna, mutta toisaalta kirjoitelman joka sanan voi ajatella olevan merkityksellinen, kun välissä ei ole puhekielen täytesanoja (Jokinen 2012, 58). Harkittu kertomus on siis analyysin kannalta niin positiivinen kuin negatiivinen asia.

Suurin osa keräämistäni kirjoitelmista sisältää jonkinlaisen juonen. Näissä kirjoitelmissa on erotettavissa alku, keskikohta ja loppu. Juonet etenevät melko yhtenäisesti saman kaavan mukaan välittäen kertomuksen sijaisperheeksi tulosta, arjesta sijaisvanhempana ja loppuna kuvausta perheen nykyisestä elämäntilanteesta. Sekä aineistoni kertomukset että monet muut lukemani sijaisvanhempien kertomukset (esim. Kaskela 2009) ovat usein vaikeuksien kautta voittoon -henkisiä, kun uuden perheenjäsenen tulo aiheuttaa muutoksia ja totuttelua puolin ja toisin, mutta arjen tasaannuttua elämä tuntuu entistä mielekkäämmältä. Tätä kertomusmallia ei luonnollisesti voi yleistää koskemaan kaikkia sijaisperheitä.

Myös kolme juonetonta kirjoitelmaa sisältävät tutkielman kannalta arvokasta tietoa. Nämä kirjoitelmat ovat kertomuksia väljemmän määritelmän mukaan, jolloin kirjoitelmat koostuvat kuvailusta ja suuremmista vastauksista kirjoittelmapyyntöön kysymyksiin. Monet kirjoitelman lähettäjät kertoivat motiivikseen osallistua tutkimukseen sen, että kokevat tärkeäksi tuoda esiin tärkeää aihetta, sijaisvanhemmuutta.

4.4 Aineiston analyysi sisällönanalyysin ja narratiivien analyysin keinoin

Analyysissani yhdistin perinteistä sisällönanalyysia sekä kategorista sisällön analyysia, joka tulkintani mukaan on narratiivien analyysia. Lieblich, Tuval-Mashiach ja Zilber (1998) jakavat narratiivisen aineiston analyysitavat nelikenttään, jossa akseleina ovat holistinen–kategorinen ja sisällöllinen–muodollinen. Narratiivisen aineiston analyysitapaa valitessa on oltava selvillä, haluaako tutkimuksessa painottaa kertomusten sisältöä eli sitä mitä ihmiset kertovat vai muotoa eli miten ihmiset kertovat. Tässä tutkielmassa halusin tuoda esiin ihmisten tietoisia kokemuksia vanhemmuudesta, joten olennaista oli kertomusten sisältö, eivät ilmaisutavan piiloiset merkitykset (ks. Hänninen 2003, 33). Holistinen–kategorinen -akselilla analyysitapani taas oli kategorista, jolloin tutkimusaineistosta poimitaan merkityksellisiä katkelmia muodostaen niistä kategorioita. Huomio kiinnittyy nimenomaan kertomusten sisältöön, ei niinkään kertojan elämään kokonaisuudessaan. Kategorinen lähestymistapa sopii Laitisen ja Uusitalon mukaan hyvin tutkimukseen, joka koskee jotakin tiettyä ihmisryhmää kuten tässä sijaisvanhempia. (Laitinen & Uusi-talo 2008, 131–134; Lieblich ym. 1998.)

Tutkimusaineistoon tutustumisen aloitin lukemalla aineiston kirjoitelmia läpi useaan kertaan. Hänninen (2010, 167) neuvoo suhtautumaan aineistoon dialogikumppanina ja antautumaan kertomuksen vietäväksi kuten kaunokirjallisuutta lukiessa. Kirjoitelmien kertomukset tosiaankin saivat eläytymään maailmaansa ja herättivät monenlaisia tunteita kuten hämmästystä, ihailua ja liikutusta. Kertomukset tulivat vähitellen tutuiksi, vaikka jokaisella lukukerralla niistä oli löydettävissä myös uusia ulottuvuuksia. Aluksi kirjasin heränneitä ajatuksia ylös ja kokosin erilaisia tietoja perheistä itselleni muistiin taulukoiksi.

Kahta tutkimuskysymystäni varten tein aineistosta erilliset analyysit, joista ensimmäinen toki toimi pohjana toiselle. Käyttämäni analyysitavan miellän aineistolähtöiseksi, sillä analyysini taustalla ei ollut nojautumista valmiiseen teoriaan, vaan tein analyysin pelkistämisen ja ryhmittelyn aineistosta löytämieni teemojen mukaan. Teoreettisen viitekehyksen vaikutusta taustalla on kuitenkin mahdoton-

ta sulkea täysin pois (Tuomi & Sarajärvi 2002, 98). Tässä tutkielmassa analyysi pohjautui aineistoon, mutta vaikutteita tutkimukseen toivat esimerkiksi Valkosen (2014) tutkimus sijaisvanhemmuudesta sekä Eriksonin elämänkaariteoria. Analyysivaiheessa pyrin kuitenkin sulkemaan muut tutkimukset mielestäni ja keskittymään siihen, mitä kirjoitelmat kertoivat. Tarkoituksena ei ollut uuden teorian luominen, vaan analyysin jälkeen yhdistin omat tulokseni teoriataustaan.

Lukiessani kirjoitelmia huomasin, että vanhemmuutta ja sijaisvanhemmuutta vertaillaan kirjoittajat jakavat kokemuksensa selkeästi kahdelle tasolle: ensinnäkin he kuvailevat tunteitaan, toisaalta kerrotaan käytännön toimintatavoista. Tämän jaon pohjalta lähdin hakemaan vastausta ensimmäiseen tutkimuskysymykseeni, millaista on vanhemmuus ja sijaisvanhemmuus suhteessa toisiinsa, seuraavien analyysikysymysten avulla:

- Millaisia tunteita vanhemmuus ja sijaisvanhemmuus herättävät?
- Millaisia tunteita koetaan biologista ja sijoitettua lasta kohtaan?
- Miten tunteet muodostuvat biologiseen ja sijoitettuun lapseen?
- Millaisia yhtäläisyyksiä ja eroja on biologisen ja sijoitetun lapsen hoidossa ja kasvatuksessa?

Aloitin ensimmäisen analyysini tunnekoodauksella, eli poimin tekstistä kohdat, joissa kirjoittajat kuvasivat omia tunteitaan. Saldana kirjoittaa tunnekoodauksen soveltuvan erityisesti ihmisten sisäisten ja ihmisten välisten kokemusten ja toiminnan tarkasteluun. Koska tunteet kertovat universaalisti ihmisen kokemuksista, niiden avulla on mahdollista päästä kiinni ihmisen näkökulmiin ja elämäntilanteeseen. (Saldana 2009, 86.) Poimimani tekstikatkelmat olivat niin osia lauseesta kuin useamman lauseen asiakokonaisuuksia. Saldanan mukaan tunteet voivat olla joko suoraan nimettyjä tai vaihtoehtoisesti tutkija voi tulkita itse, mistä tunteesta on kysymys. Näin oli myös omassa analyysissäni. Nimesin jokaiselle katkelmalle tunteen, jota se kuvasi, ja ryhmittelin samasta tunteesta kertovat katkelmat. Näin muodostui 27 tunteen lista kirjoitelmissa välittyneistä tunteista. Seuraavaksi yhdistelin samankaltaisia tunteita suuremmiksi ryhmiksi, ja edelleen kategorioiksi sen mukaan, ketä tai mitä kohtaan tunne koettiin. Muutama

tunteista sijoittui kahteen eri kategoriaan. Näin muodostui kuva vanhempien ja sijaisvanhempien tunteista (Taulukko 2, s. 53).

Tunnekoodauksen jälkeen hain aineistostani vastausta ensimmäiseen tutkimusongelmaan vanhemmuuden ja sijaisvanhemmuuden suhteesta yleisemmin. Poimin kirjoitelmista edellisen vaiheen tapaan katkelmia, joissa tällä kertaa kuvailtiin vanhemmuuden ja sijaisvanhemmuuden yhtäläisyyksiä ja eroja. Pelkistin ja ryhmittelin tekstikatkelmat, ja muodostin niistä edelleen kattavammat kategoriat. Vanhemmuuden ja sijaisvanhemmuuden erot ja yhtäläisyydet käytännön tasolla tiivistyivät näin kolmeen kategoriaan: 1) kasvatusyhteistyö, 2) lasten erityisyys ja 3) arjen sujuminen.

Toiseen tutkimuskysymykseeni vanhemmuuden kehittymisestä sijaisvanhemmuuden myötä lähdin hakemaan aineistosta vastauksia seuraavien analyysikysymysten avulla:

- Mikä (sijais)vanhemmuudessa on opettanut tai kehittänyt?
- Mitä muutoksia (sijais)vanhemmuus on tuonut elämään?
- Miten vanhemmuus ja sijaisvanhemmuus ovat kehittäneet?

Kuten ensimmäisessä analyysissä, keräsin tekstistä katkelmia, jotka pelkistin muutamaan sanaan, minkä jälkeen ryhmittelin katkelmat. Pääkategorioiksi muodostin: 1) mikä vanhemmuudessa on opettanut, 2) sijaisvanhemmuuden vaikutukset vanhemmuuteen ja 3) vanhemmuuden vaikutukset elämään.

Analyysien tulokset esittelen kolmessa seuraavassa luvussa. Luvussa viisi ja kuusi vastaan ensimmäiseen tutkimuskysymykseen esittelemällä vanhemmuutta ja sijaisvanhemmuutta käytäntöjen ja tunteiden tasoilla. Luvussa seitsemän kerron vanhemmuuden ja sijaisvanhemmuuden merkityksestä vanhempien elämässä laajemmin. Oman analyysini tuloksia tulkitan ja pohdin aiempien tutkimusten valossa. Tavoitteena on muodostaa synteesi, joka antaa kuvan tutkitavasta ilmiöstä eli vanhemmuuden ja sijaisvanhemmuuden suhteesta sellaisena, kuin se tämän aineiston perusteella näyttäytyi. Kahden erillisen analyysin vuoksi samat teemat saattavat toistua, sillä sama kirjoitelman katkelma voi an-

taa vastauksen moneen eri kysymykseen. Toistuvuus kertoo myös asioiden moninaisista suhteista toisiinsa. Pysin kuitenkin välttämään turhaa toistoa.

5 Vanhemmuus ja sijaisvanhemmuus käytäntöjen tasolla

5.1 Katsaus sijaisperheiden elämään

Jaoin analyysissäni aineistossa esiin tulleet vanhemmuuden ja sijaisvanhemmuuden erot ja yhtäläisyydet kolmeen kategoriaan: 1) kasvatusyhteistyö, 2) lasten erityisyys ja 3) arjen sujuminen, joita tässä luvussa esittelen. Ennen näitä varsinaisia tutkimustuloksia kerron aineistoni perheistä ja heidän elämästään. Esimerkkeiksi olen poiminut otteita kirjoitelmista. Lainauksista olen muuttanut joitakin sanoja yleiskielelle sekä tarkistanut oikeinkirjoitusta. Otteet erottuvat tekstistä sisennyksellä, ja perässä oleva numero kertoo, mistä kirjoitelmasta on kyse (ks. Taulukko 1, s. 39). Kolme pistettä ... tarkoittaa, että lainauksesta puuttuu siltä kohdin alkuperäisen kirjoitelman pätkä.

Kaikissa kymmenessä tutkimukseen osallistuneessa perheessä sijaisvanhemmat elivät parisuhteessa. Perheisiin kuuluivat sekä äiti että isä. Kirjoitelmien kirjoittajat olivat hyvin kokeneita vanhempia. Kolmella heistä biologiset lapset olivat jo aikuisia ja sijaisvanhempanakin oli kertynyt vuosia 14–17. Lyhyimmillään vanhemmuus oli kestänyt neljä vuotta. Kirjoittajien lapset olivat iältään vauvasta aikuisiin, ja samassa perheessä saattoi olla hyvin eri-ikäisiä lapsia, niin biologisia kuin sijoitettuja (Taulukko 1, s. 39). Kokeneisuus vanhempana ilmeni vuosien lisäksi myös monenlaisten tilanteiden kohtaamisena. Yksikään kirjoittaja ei kuvaillut elämänsä kulkeneen tasaista polkua, vaan varsinkin sijaisvanhemmuus oli tuonut eteen myös haasteita ja toisaalta odottamattoman suurta iloa.

Taulukko 1. Yleistietoja tutkimuksen perheistä.

Perhe	Biologisten lasten määrä ja ikä	Sijoitettujen lasten määrä ja ikä (+ pois muuttaneet)	Vuodet sijaisvanhempana
K1	3, 5-12v.	2, 2-8v.	8
K2	2, 10v.	1, 7v.	2
K3	3, 13-18v.	2 (+1), 3-5v.	4
K4	3, aikuisia	1 (+1), 13v.	14
K5	2, 9-11v.	1, 6v.	4,5
K6	3, aikuisia	1, 17v.	16
K7	1, aikuinen	3, 9-17v.	17
K8	2, 2-3v.	3, 8-14v.	9
K9	2, 3-13v.	1, 9v.	4
K10	1 (+1 adoptoitu), 10kk-7v.	1, 4v.	3

Jokaisessa perheessä sijoitukset olivat pitkäaikaisia. Lisäksi kolme perhettä toimi tai oli aiemmin toiminut kriisiperheinä tai tukiperheinä, jolloin heillä vietti silloin tällöin aikaansa tukea tarvitsevan perheen lapsi. Sijaisvanhemmuus ei ollut tähän tutkimukseen osallistuneille vanhemmille ammatillista. Kaksi kirjoittajaa kuitenkin sai kirjoitushetkellä pääasialliset tulonsa sijaisvanhempana toimimisesta. He olivat kotiäiteinä, ja toinen heistä myös opiskeli. Neljä vanhemmista mukaan lukien opiskeleva sijaisvanhempi kertoi käyvänsä tai käyneensä aiemmin töissä sijaisvanhemmuuden ohella. Puolessa kirjoitelmissa ei tullut ilmi vanhemman päätyötä.

Ymmärrän, että sijaisperheitä on hyvin erilaisia, ja vanhemmuus tuo jollekin sitä kautta toimeentulon, mutta itse koen olevani sijaisvanhemmuuden ytimessä, kun olen lapsilleni ÄITI ja päivätyöni on sitten jossain muualla. K5

Sijaisvanhemmuudessa korostettiin siis nimenomaan vanhempana oloa, ja kaikki työssäkävijät kertoivat opiskelun ja työuran joustaneen perheen ollessa aina ykkössijalla.

Vaikka syitä sijaisvanhemmaksi ryhtymiselle en suoraan kysynyt, tuli niitä esille kirjoitelmissa. Perhekeskeisyyden voi tulkita olevan syistä merkittävin. Osa kirjoittajista sanoi tämän suoraan, osalla se välittyi kommentteina perheen ensisijaisuudesta, lapsirakkaudesta, luontaisesta äitiydestä ja kutsumuksesta sekä toiveena isosta perheestä. Toinen selvästi eniten mainintoja saanut syy oli auttamisen halu. Sen mainitsi puolet sijaisvanhemmista. Oman elämäntilanteen ollessa hyvä, haluttiin auttaa heitä, joilla ei mene yhtä hyvin.

Sijaisvanhemmuuden kautta toivoin, että voisimme tarjota kodin pienelle pojalle, joka oli joutunut elämään lastenkodissa jo puolet ensimmäisestä ikävuodestaan. K6

5.2 Kasvatusyhteistyö

Sijaisvanhemmuuden suurimpia eroja biologiseen vanhemmuuteen verrattuna oli kirjoitelmien mukaan kasvatusvastuun jakautuminen monen eri osapuolen kesken. Sijaisperheen elämässä olivat mukana yleensä oman perheen ja lähipiirin lisäksi sosiaalihuollon työntekijät sekä vaihtelevasti sijoitetun lapsen biologiset vanhemmat ja suku sekä tukiverkostot kuten erilaiset terapeutit. Sijaisvanhemmat näyttivätkin elävän usein ristipaineen alla: toisaalta he tunsivat suurempaa vastuuta, toisaalta taas heidän vaikutusmahdollisuutensa sijoitetun lapsen asioihin oli pienempi.

Jaettu vanhemmuus ja laajat verkostot

Jaettu vanhemmuus tarkoittaa sijaishuollon yhteydessä sekä biologisten että sijaisvanhempien kuulumista tiiviisti sijoitetun lapsen elämään. Seitsemässä kirjoitelmassa kerrottiin suhteista biologisiin vanhempiin. Pääosin yhteistyön koettiin sujuvan kohtalaisen hyvin. Parhaimmillaan suhde oli molemminpuolista kunnioitusta ja hyväksyntää. Biologisten vanhempien kuvailtiin esimerkiksi olevan lapsilleen kuin kummeja tai sukulaisia.

Itse ajattelen biologisista vanhemmista, että he ovat vähän niin kuin omien lasten kummit tai isovanhemmat. Meillä on hyvät välit kaikkiin. Lapset pääsevät heidän kanssaan vähän ”vapaalle”. Ainakin siinä mielessä, että vanhempien kanssa saa aina lahjoja ja herkkuja todella paljon ja he tekevät yhdessä jotain kivaa. Lapsen juuret ovat hänen identiteetin kehityksen kannalta hyvin tärkeitä. Puhumme kaksista vanhemmista ja kuitenkin niin, että he asuvat nyt meillä pysyvästi. K3

Myös tutkimuksen valossa jaettu vanhemmuus ja tietoisuus omista juurista ja menneisyydestä tukevat lapsen mahdollista paluuta biologisten vanhempien hoitoon, mutta myös lapsen minän muodostumista. Kun lapsi tuntee biologiset vanhempansa, ei hänelle synny heistä myöhemmin romuttuvia haavekuvia. Näin lapsen on helpompi ymmärtää, miksi hänet on erotettu perheestään. (Valkonen 1995.)

Yhdessä kirjoitelmassa (K9) todettiin biologisten vanhempien yhteydenpidon olevan olematonta, minkä koettiin lisäävän vanhemmuuden ja sijaisvanhemmuuden yhtäläisyyttä. Niin ikään yhdessä kirjoitelmassa (K4) suhteen kerrottiin olleen vaikea. Tällöin biologinen vanhempi oli hakenut ja saanut oikeustoimien kautta lapsen itselleen, mutta myöhemmin lapsi oli vielä palannut sijaisperheeseen. Lisäksi kahdessa perheessä jaettu vanhemmuus oli alkuun takerrellut vanhempien etsiessä roolejaan, mutta kehittynyt aikaa myöten toimivammaksi. Sijaisvanhemmille vanhemmuuden jakaminen oli ollut ainakin kahdessa tapauksessa helpompaa toisen sijoituksen yhteydessä. Jaetun vanhemmuuden on-

gelmana onkin usein kaksien vanhempien roolijako. Psykologisen vanhemmuuden muodostuminen on hyvin yksilöllistä. Sijoitetulla lapsella saattaa parhaimmillaan olla kahdet psykologiset vanhemmat, kun taas toiselta voi jäädä täysin kokematta tämä vahva tunneside. (Laurila 2008, 115–119.)

Eräs kirjoittaja (K7) toi esille ajatuksen, että äideille jaettu vanhemmuus oli ainakin heidän kohdallaan vaikeampaa, sillä heille sijoitettujen lasten biologiset äidit olivat mukana lasten elämässä mutta biologiset isät eivät. Näin sijaisisällä ei ollut kilpailijoita ja hänen oli helpompi luoda suhteet lapsiin. Ylipäätään kirjoitelmissa mainittiin biologiset äidit useammin kuin biologiset isät. Myös Valkonen (2014, 65) havaitsi omassa tutkimuksessaan, että sijaisisän saattoi olla helpompaa lunastaa paikkansa sijoitetun lapsen elämässä. Vaikka sijaisisän ja sijoitetun lapsen suhde näyttäytyikin mutkattomampana, sai kirjoittelusta kuvan äideistä lasten pääasiallisina huoltajina. He esimerkiksi jäivät miehiään useammin kotiin hoitamaan lapsia. Tulkintaan vaikuttaa tietysti osaltaan se, että kirjoitelmat olivat äitien kirjoittamia.

Yhteydenpito sijoitetun lapsen sukuun nähtiin toisinaan työläänä, mutta sen arvo lapsen kannalta ymmärrettiin. Erään kirjoittajan (K10) mielestä se oli jopa haastavinta sijaisvanhemmuudessa. Sijaisvanhempien tehtävänä oleva yhteydenpito sijoitetun lapsen biologisiin vanhempiin ja sukuun voi olla haastavaa varsinkin silloin, kun biologinen vanhempi ei ole hyväksynyt huostaanottoa tai hänellä on vakavia ongelmia elämässään. Biologiset vanhemmat tuntevat katkeruutta ja muita negatiivisia tunteita lapsensa menetyksestä, ja saattavat käyttäytyä vihamielisesti sijaisvanhempia kohtaan. Sinkkosen (2012, 175) mukaan on todettu yllättävä yhteys: mitä vaikeammista oloista lapsi tulee, sitä enemmän vanhemmat vastustavat huostaanottoa. Oman aineistoni kirjoitelmissa ei kuitenkaan tullut ilmi suurempia konflikteja biologisten ja sijaisvanhempien välillä yhtä sijoituksen purkuhakemusta lukuun ottamatta. Sijoitetun lapsen näkökulmasta on ensiarvoisen tärkeää, että vanhemmat tulevat toimeen keskenään, ja että biologiset vanhemmat hyväksyvät sijoituksen.

Sijaisperheiden yhteistyötä sijoitetun lapsen biologisten vanhempien ja suvun kanssa voisi verrata uusperheiden elämäntilanteeseen. Myös entisestään yleis-

tyneissä uusperheissä vanhempia saattaa olla useampia, sukulaisverkostot voivat olla laajoja ja kahdessakin eri kodissa asuvat lapset hyvin eri-ikäisiä keskenään. Monimuotoiset perheet ovat siis mahdollisia niin sijaisperheissä kuin biologisten lasten ja vanhempien perheissä. Eräs sijaisvanhempi kirjoittaakin, ettei tunne perhettään erityiseksi:

Koen, että perheemme on hyvin tavallinen perhe. ... Nykyään on paljon uusperheitä ja jaettua vanhemmuutta, joissa vanhemmuuden rajoja ja sisältöä joudutaan etsimään ja määrittelemään eri tavoin. Tilanteemme ei poikkea varmaan mitenkään tällaisestakaan vanhemmuudesta. K5

Sijaisperheen laajaan verkostoon saattaa kuulua sijoitetun lapsen biologisten vanhempien ja suvun lisäksi monia muita yhteistyötahoja. Sosiaalityöntekijät ovat niin sijaisvanhempien kuin sijoitettujen lasten tukena. Työnohjaajat, tukiperheet ja vertaistukiryhmät auttavat sijaisvanhempia heidän työssään. Terapeutteja, lääkäreitä, perhetyöntekijöitä sekä perheneuvolan, päiväkodin ja koulun työntekijöitä tarvitaan sijoitettujen lasten tueksi. Arjessa saattaakin kulua melkoisesti aikaa tukiverkostoon liittyviin menoihin varsinkin, jos sijoitettuja lapsia on useita. (Valkonen 2014, 42–52, 88).

Kirjoitelmissa kerrottiin perheiden käyttäneen ainakin terapeuttien, erikoislääkäreiden ja erityisopetuksen tukea. Kiitosta saivat vertaistukiryhmät, jotka olivat saaneet näkemään omat vaikeudet laajemmassa perspektiivissä. Sijaisvanhempien mukaan verkostoja pidettiin työläinä hoitaa, ja sen nähtiin olevan merkittävimpiä vanhemmuuden ja sijaisvanhemmuuden eroista. Biologisillakin lapsilla oli ainakin kahdessa perheessä erityistarpeita, mutta selvästi enemmän tukiverkostoja vaativat sijoitetut lapset ja sijaisvanhemmuus.

Kasvatusyhteistyön luonne

Vanhemmuuden ollessa jaettua ja rajoitettua oikeuksiltaan, sen luonne biologisten lasten vanhemmuuteen verrattuna on erilainen. Toki havaittavissa on myös

yhtäläisyyttä. Kasvatusyhteistyöhön liittyviksi luonteenpiirteiksi määrittelin sijaisvanhempien vastuun, tilivelvollisuuden, vaikutusmahdollisuuksien puutteen, väliaikaisuuden sekä sitoutumisen.

Neljä sijaisvanhempaa kertoi tuntevansa suurempaa vastuuta sijoitetuista lapsistaan kuin biologisista lapsistaan. Vaikutti siltä, että vastuu otettiin vakavasti. Sijoitettujen lasten kohdalla vastuussa ei koettu olevan vain itselle ja lapselle, vaan lapsesta vastattiin myös hänen vanhemmilleen ja suvulleen sekä sosiaali-toimelle. Joskus lapsen käyttäytymistä oli tarve selittää myös muille tahoille. Tulkintani mukaan myös se kertoo, että kirjoittaja mieltää vahvasti olevansa vastuussa lapsen toiminnasta.

Sijaislapsista olet vastuussa muillekin kuin itsellesi. Joudut helposti selittelemään heidän tekemisiään ja omia toimintatapoja. Tästä syystä heistä on erilainen huoli ja heille on vaikeampi antaa vapauksia, sen pelossa että jotain sattuu. Sitten olet tilivelvollinen siitä niin monelle. K1

Kahdessa kirjoitelmassa tuotiin sananmukaisesti esiin sijaisvanhempien tilivelvollisuus. Useammatkin kirjoittajista sivusivat aihetta jollakin tavalla. Nähdäkseeni tilivelvollisuudella tarkoitettiin lähinnä sosiaalitoimen läsnäoloa elämässä, mutta myös velvollisuuksia sijoitetun lapsen biologisten vanhempien ja suvun suuntaan. Sijaisperheen elämän on oltava avointa tarkastelulle ja arvioinnille jo sijaisvanhemmuuteen valmentavasta koulutuksesta lähtien.

Muistan perheselvitykset aika jännittävänä aikana; vanhemmuuden arvioiminen on herkkä asia. K7

Sijoitetun lapsen saavuttua perheeseen hänen asioistaan on raportoitava vähintäänkin sosiaalitoimelle sekä mahdollisesti biologisille vanhemmille ja suvulle.

Vastapuolena vastuulle ja velvollisuuksille ovat sijaisvanhempien rajoitetut mahdollisuudet vaikuttaa sijoitetun lapsen asioihin. Koska sijoitetun lapsen huoltajuus säilyy hänen biologisilla vanhemmillaan, ei sijaisvanhemmilla ole päätösvaltaa kuten biologisilla vanhemmilla. Päätäntävällän jakautumisesta onkin py-

rittävä sopimaan sosiaalihuollon, lapsen, biologisten vanhempien ja sijaisvanhempien kanssa (Lastensuojelun käsikirja). Tutkimukseni sijaisvanhemmissä tämä herätti monenlaisia ajatuksia. Eräs kirjoittajista (K1) kertoi, että on vaikeaa nähdä lapsen suru asioista, joihin ei itsellä ole vaikutusvaltaa. Vaikutusmahdollisuuksien rajallisuuden hyväksyminen olikin vaatinut totuttelua. Toinen vanhempi taas oli huojentunutkin päätösvallan puuttumisesta:

Päätäntävaltaa ei moniinkaan hänen asioihinsa ole. Toisaalta se on myös vapauttavampaa, kun kaikkeen ei voi vaikuttaa. K2

Valkonen (2014, 114–115) toteaa sijaisvanhempien tuntevan, että heillä on sijoitettuja lapsia kohtaan paljon velvollisuuksia, mutta ei juurikaan oikeuksia. Sijaisvanhemmat niin omassa tutkimuksessani kuin Valkosen tutkimuksessa olivat joutuneet taistelemaan saadakseen lapselle esimerkiksi hänen tarvitsemaansa tukea. Sijaisvanhempia ei aina ollut kuunneltu tai otettu vakavasti, vaikka juuri he ovat sijoitettujen lastensa kanssa eniten tekemisissä.

Sijaisvanhemmuuteen liittyy aina tietynlainen väliaikaisuus, onhan tavoitteena yleensä sijoitetun lapsen palaaminen biologisten vanhempiensa hoitoon. Kahdessa kirjoitelmassa todettiin lasten olevan aina vain lainassa, aikuistuttuaan he muuttavat kuitenkin pois olivat sitten biologisia tai sijoitettuja. Sijoitettujen lasten kohdalla väliaikaisuus kuitenkin oli tullut esiin konkreettisemmin ja siihen oltiin henkisesti valmistautuneempia. Hoikkalan ja Heinosen (2013, 4) mukaan sijoitetun lapsen palaaminen biologisten vanhempien hoitoon toteutuu käytännössä kuitenkin melko harvoin. Syitä tähän löytyy niin biologisten vanhempien kuin sijoitetun lapsen tilanteista, mutta myös riittämättömistä tukitoimista kotiutuksen yhteydessä (mt., 41). Omassa aineistossani sijoituksen katkeaminen vasten sijaisvanhempien tahtoa oli tapahtunut yhden lapsen kohdalla. Sijaisvanhemmat olivat ennakoineet kotiutumisen epäonnistumista ja lapsen menettäminen oli ollut heille vaikeaa. Pääasiassa sijoitukset vaikuttivat vakailta ja pitkäaikaisilta, ja lasten ajateltiin saavan asua sijaisperheessä vielä 18-vuotiaana päättyvän huostaanoton jälkeenkin.

Aina lapsen palaaminen biologisten vanhempiensa hoitoon ei ole mahdollista: perhettä ei ole lainkaan tai biologiset vanhemmat tai sijoitettu lapsi eivät itse halua paluuta. Tällöin olisi perusteltua mahdollisuus pysyvään huostaanottoon, mitä lainsäädäntö ei tällä hetkellä tunne. Sosiaali- ja terveysministeriön lastensuojelun tilaa selvittänyt työryhmä on kuitenkin esittänyt pysyvän huostaanoton mahdollisuutta (STM 2013, 70), mitä Hoikkalan ja Heinosen (2013, 48) mukaan kannattaa myös osa asiantuntijoista. Sijaisvanhempien näkökulmasta pysyvä huostaanotto toisi elämään pitkäjänteisyyttä ja pysyvyyttä, mikä varmasti edistäisi osaltaan sitoutumista ja kiintymyssuhteen muodostumista sijoitettuun lapseen.

Vanhemmuutta ja sijaisvanhemmuutta yhdisti sitoutuminen. Vaikka biologisiin lapsiin sitoutumisesta ei erikseen kirjoitettu, ajattelen sen kuuluneen tutkimukseen osallistujien vanhemmuuteen. Sen sijaan sitoutuminen sijoitettuun lapseen näytti olevan tietoisempaa: siitä kirjoitti suoraan kaksi vanhempaa. Sitoutumisen ajateltiin olevan sijaisvanhemman vastuulla, ja sitä kuvailtiin päätöksen varaiseksi ja tunteista riippumattomaksi. Sijaisvanhempi oli siis päättänyt sitoutua sijoitettuun lapseen, vaikka hänen tunteensa tätä kohtaan saattaisivat tulevaisuudessa vaihdella.

5.3 Lasten erityisyys haasteena

Kirjoitelmien perusteella toisena huomattavana erona vanhemmuuden ja sijaisvanhemmuuden välillä näyttäytyi lasten erityistarpeet. Sijoitetuilla lapsilla oli biologisiin lapsiin verrattuna enemmän esimerkiksi erilaisia diagnooseja ja käytöshäiriöitä, jotka vaativat erityistä huomiota ja toimenpiteitä tuekseen. Toisaalta sijaisvanhemmat olivat havainneet sijoitettujen lasten kehityksessä suurempaa edistystä biologisten lasten kehityksen ollessa tasaisempaa.

Kymmenestä kirjoitelmasta kahdeksassa kerrottiin perheeseen sijoitetulla lapsella tai lapsilla olevan joitakin erityistarpeita tai diagnooseja. Yhdessä perhees-

sä erityislapsi oli perheen biologinen lapsi ja yhdessä perheessä sekä biologinen että sijoitettu lapsi. Vain yhdestä kirjoitelmasta ei tullut ilmi kyseisiä asioita. Vaikka erityistarpeita on tietysti kaikenlaisilla lapsilla perheestä riippumatta, näyttää siltä, että sijaisperheissä lasten erityisyys on yleisempää sijoitetuilla lapsilla kuin biologisilla lapsilla. Myös Cherry, Ormen ja Rhodesin (2009, 146–147) mukaan sijaishuollon piiriin kuuluvilla lapsilla on yleisesti lapsiin verrattuna selvästi enemmän erityistarpeita liittyen terveyteen, mielenterveyteen, käyttäytymisen ja kehityksen häiriöihin sekä koulunkäyntiin.

Syiksi näiden sairauksien ja muiden ongelmien taustalla mainittiin kirjoitelmissa esimerkiksi lasten rikkonaiset taustat, kriisit ja traumaattiset kokemukset sekä esimerkiksi biologisen äidin raskaudenaikainen päihteiden käyttö. Syyt ovat tuttuja myös monista muista tutkimuksista (esim. Valkonen 2014, 20–23), ja samalla kun ne ovat aiheuttaneet lapselle haittoja terveyteen ja käyttäytymiseen, ovat ne myös tavallisimpia syitä itse huostaanottoon.

Yhden sijoitetun lapsen diagnoosiksi mainittiin ADHD, mutta useammin kirjoitettiin yleisesti ”erityisdiagnoosista” tai lapsen traumaattisuudesta. Muuksi oireiluksi nimettiin autistiset piirteet, vilkkaus, impulsiivisuus, univaikeudet, ongelmat tunne-elämässä, kommunikointivaikeudet, jälkeen jäänyt kehitys, käytöshäiriöt, väkivaltaisuus ja koulunkäyntivaikeudet. Myös ”erilaiset käytösmallit”, jotka tarvitsivat normalisointia, mainittiin kahdessa kirjoitelmassa. Lisäksi haastetta sijaisvanhemmille olivat tuoneet sijoitettujen lasten vaikeammat uhma- ja murrosiät. Valkonen (2014, 20–23) kirjoittaa sijoitettujen lasten käytöksen sijaisvanhempia kohtaan vaihtelevan tarrautuvasta välinpitämättömyyden. Omassa aineistossani esille nousi enemmän lasten tarvitsevuus.

Traumaattiset lapset tulevat ihan iholle ja ovat niin tarvitsevia ja sitä vaativuutta on vaikea ulkopuolisten käsittää. Sijaisvanhemman on ns. yritettävä tasoittaa tietä ja lieventää pahempia tunnemyrskyjä. Sijoitetut lapset tekevät kaikkensa jotta saavat aikuiset taas heidät hylkäämään. K8

Sijoitetun lapsen erityisyys ja tuen tarve olivat herättäneet sijaisvanhemmissa puolustamisen tarvetta. Eräs vanhemmista (K1) tunsi, että sijoitettua lasta haluaa puolustaa vahvemmin, ainakin kolme kirjoittajista taas oli joutunut puolustamaan sijoitettua lasta hakiessaan tälle apua ja tukipalveluita. Avun hakemista kuvattiin jopa taisteluksi:

Taistelin lasten puolesta kuin naarasleijona. ... Mielestäni vanhempia, lasten arjessa lähellä olevia, pitäisi kuunnella enemmän. Yhden lapsen kanssa taistelin siitä, että hän ei ole niin erityinen kuin annetaan ymmärtää, toisen kanssa taas taistelin siitä, että lapsi tarvitsee tukea enemmän kuin luullaan. Jälkeenpäin nämä tuntemukseni ovat osoittautuneet oikeiksi. K7

Apua oli kuitenkin saatu myös helposti ja tarpeeseen. Eniten mainittuja tuen muotoja olivat erilaiset terapiat sekä tuki koulunkäyntiin. Useimmiten kirjoitettiin yleisesti ”erityisestä tuesta” tai ”erityistarpeista”. Perheen ulkopuolisen ammatinavun lisäksi lapsia tuettiin tietysti myös itse. Tueksi voi lukea nähdäkseni esimerkiksi asenteen erityislasta kohtaan: hänen ymmärrettiin ja hyväksyttiin tarvitsevan enemmän aikaa oppimiseen. Yksi vanhemmista oli biologisen lapsensa omaishoitaja, ja näin merkittävä tuen antaja.

Toisella tavalla erityistä sijoitetussa lapsessa oli ollut tavallista nopeampi kehittyminen. Seuraavassa katkelmassa se on kuvattu tarkasti, mutta myös muissa kirjoitelmissa iloittiin sijoitetun lapsen edistymisestä ja siitä, että elämän alkutaipeiden vaikeuksista huolimatta lapsesta oli kasvanut hienosti pärjäävä nuori, joka aikuisuuden kynnyksellä oli itsenäistymässä.

En tiedä, tuottaako sijaisvanhemmuus erilaista iloa, mutta luulen niin. Muistan itse muutaman ensimmäisen kuukauden uuden lapsemme kanssa, kun hän jotenkin ”heräsi eloon”. Muutos tapahtui nopeasti ja ihmettelimme, mikä sen aiheutti. Emme tehneet mitään erityistä hänen kanssaan, mutta päivä päivältä hän vain tuntui kokonaisemmalta ja oppi nopeasti uusia asioita. Biologisten lasten kohdalla tällaista ”kasvun ihmettä” ei ole tapahtunut. Tietysti lapset

kehittyvät ja kasvavat koko ajan ja sitä on aina ihana seurata vierestä. K5

Lasten erityisyyden ja erityistarpeiden nähtiin aiheuttaneen haasteita vanhemmuuteen. Vanhemmat kuvailivat monia eteen tulleita vaikeuksia, jotka olivat koetelleet esimerkiksi jaksamista, parisuhdetta ja muita perhesuhteita. Sijaisvanhemmuutta kuvailtiin jopa niin rankaksi, ettei siihen olisi välttämättä ryhdytty, jos olisi tiedetty mitä kaikkea se tuo tullessaan. Toisessa ääripäässä taas sijaisvanhemmuus oli osoittautunut paljon helpommaksi kuin mihin oli varauduttu. Suurin osa perheiden tarinoista oli kuitenkin vaikeuksien kautta johtanut nykyiseen hyvään tilanteeseen, jossa vanhemmat olivat tyytyväisiä elämäntilanteeseensa. Myös Valkosen (2014) tutkimuksessa perheiden kokemukset vaihtelivat ääripäiden välillä paljonkin. Tämä osoittaa, että vanhemmuus on aina jollakin tavoin ennalta arvaamatonta, oli kyse sitten biologisesta vanhemmuudesta tai sijaisvanhemmuudesta. Elämänkulkua yleensä on mahdotonta ennustaa.

5.4 Arjen sujuminen

Laajojen yhteistyöverkostojen ja lasten erityisyyden ollessa merkittäviä eroja vanhemmuudessa ja sijaisvanhemmuudessa, on niillä heijastuksensa myös sijaisperheen arkeen. Arjen elämään liittyi myös monia muita eroja ja yhtäläisyyksiä. Ensinnäkin vanhemmaksi tulo oli tietysti erilainen prosessi. Toiseksi sijaisperheet kohtasivat vaihtelevampaa suhtautumista perheen ulkopuolisilta tahoilta, mutta myös oma asenne vanhemmuuteen saattoi olla erilainen. Kolmanneksi sijaisvanhemmuus toi erilaisia toimintamalleja tavallisiin arjen käytäntöihin. Perheinä tasapainoteltiin siis tavallisuuden ja erilaisuuden välillä.

Biologisen lapsen syntyminen ja sijoitetun lapsen tulo perheeseen nähtiin osin samankaltaisina perhetapahtumina, vaikka erilaisia ovatkin. Vanhemmat kuvailivat molempien kokemusten olleen sekä onnellisia että vastuuta ja pelkoakin herättäviä. Yksi äideistä (K5) kirjoitti sijoitetun lapsen hakemisen kotiin olleen

suurempi tunnemyrsky kuin biologisten lasten syntymät. Saman äidin mukaan negatiiviset kokemukset raskaudesta ja sen yrittämisestä saivat sijaisvanhemmuuden vaikuttamaan hyvältä vaihtoehdolta. Sijaisvanhemmiksi alkaminen oli tapahtunut tavallisemmin vaimon aloitteesta, mutta yhdessä perheessä (K6) mies oli ehdottanut sitä. Sijaisvanhemmuuteen valmentavalle Pride-kurssille menoa oli harkittu jopa vuosia, ja muutenkin tulevaa oli punnittu tarkasti. Vanhemmaksi tulon kuvailuista voikin tulkita, että sijaisvanhemmuus on huomattavasti harkitumpaa vanhemmuutta, kun biologista lasten hankintaa pidetään luonnollisena, itsestään selvyytenä.

Perheen ulkopuolisten ihmisten suhtautuminen sijaisvanhemmuuteen oli kyseenalaistavampaa kuin suhtautuminen biologiseen vanhemmuuteen. Eräs kirjoittaja (K5) kertoi yllättyneensä omien vanhempinsa nuivasta asenteesta sijaisperheeksi ryhtymistä kohtaan. Myöhemmin ratkaisu oli kyllä hyväksytty, ja myös toinen kirjoittaja (K6) kertoi sukulaisten ottaneen sijoitetun lapsen positiivisesti vastaan. Sijaisperheenä toimimisen ajateltiin neljässä kirjoitelmassa avartaneen lähipiirin ajatusmaailmaa suvaitsevampaan päin. Kahdessa perheessä myös biologisille lapsille arveltiin olevan hyväksi kohdata erilaisuutta tai muuten vain kasvaa sisarusten joukossa.

Ajattelin myös, että sijaislapsen kanssa kasvaminen auttaisi myös biologiset poikamme suvaitsevaisemmiksi erilaisuutta kohtaan. K6

Vanhempien oma suhtautuminen vanhemmuuteen ja sijaisvanhemmuuteen kuvattiin pääosin samankaltaiseksi, mutta erojen olemassa oloa ei voinut kuitenkaan kokonaan kieltää. Kolmessa kirjoitelmassa sijaisvanhemmuuteen suhtauduttiin toisinaan työnä, sillä tällaisen asenteen koettiin helpottavan vaikeiden tilanteiden hyväksymistä. Työaspektista muistutti myös hoitopalkkion saanti. Toisinaan oli ihmetelty, että vanhemmuudesta vielä maksetaankin, mutta kaikki, jotka palkkion ottivat esille, pitivät sitä lopulta ansaittuna.

Yhtenä suhtautumistavan erona vanhemmuuden ja sijaisvanhemmuuden välillä nähtiin epävarmuus omista kyvyistä sijaisvanhempana. Vaikka biologisen lapsen synnyttyä lapsen hoito oli sujunut mallikkaasti ja ”vaistonvaraisesti”, tunnet-

tiin sijoitettujen lasten kohdalla epävarmuutta. Sijaisvanhemmat olivatkin etsineet hyväksyntää toimintatavoilleen esimerkiksi perheneuvolasta ja kasvatusta oppaista. Myös sijoitettujen lasten kiintymys koettiin epävarmaksi, kun taas biologisten lasten rakkautta pidettiin selvyytenä. Vaikka sijoitettujen lasten kanssa oli saattanut olla vaikeaa, toivat biologiset lapset vanhemmuuteen onnistumisen kokemuksia.

Sellainen asia tuntuu erilaiselta, jos biolapsi sanoo suutuspäissään, että en haluaisi että olet äitini enkä edes tykkää sinusta niin se ei herätä minun äitiydessä minkäänlaista epävarmuutta. Mutta sijaislapsen kohdalla sama tilanne voi nostaa tunteen, että enkö ole yrittänyt tarpeeksi? K1

Vanhemmuus ja sijaisvanhemmuus näyttäytyivät yhtäläisimmillään perheen arjen pyöryksessä. Arjen toiminnassa lapsia ei eroteltu biologisiin ja sijoitettuihin lapsiin, vaan kaikille haluttiin pitää samat säännöt ja muutenkin yhdenvertainen kohtelu. Elämään kuului säännöllisyyttä ja rutiineja, sillä niiden katsottiin olevan erityisesti sijoitetuille lapsille tärkeitä. Arkea helpottivat myös selkeät rajat, minkä mainitsi kuusi kymmenestä vastaajasta. Tiettyjen rajojen puitteissa oltiin kuitenkin myös rentoja vanhempia, eikä elämän haluttu olevan liian kurnalaista. Myös Valkosen (2014, 77) tutkimuksessa sijaisvanhempien tärkeimmäksi kasvatuseriaatteen nousi tasapuolisuus kaikkia perheen lapsia kohtaan, mikä piti sisällään myös selvät rajat.

Kirjoitelmista löytyi runsaasti samoja hyvän vanhemman ominaisuuksia kuin mitä olen edellä käynyt läpi. Sijoitetuille lapsille ja tietysti myös biologisille lapsille haluttiin tarjota tasapainoinen ja turvallinen, tavallinen perhe-elämä. Vanhempien tehtäväksi katsottiin lapsen kasvattaminen omaksi itsekseen ja tulevaa itsenäistä elämää varten. Käytännön tasolla vanhemmuus oli vastaajien mukaan hoitoa, huolenpitoa ja läsnäoloa. Lasten kuunteleminen, ymmärtäminen ja kannustus mainittiin tärkeiksi siinä missä hyväksyntä ja tukeminen. Yleensäkin kirjoittajat tuntuivat olevan aktiivisia vanhempia. Eräs (K3) kertoi osallistuvansa mielellään lasten leikkeihin, toinen (K10) taas ottavansa lapset mukaan omiin puuhiinsa. Myös halu onnistua kasvatustehtävässä nousi esiin. Tähän viittasi

esimerkiksi se, että vanhemmat olivat hyvin valmiita ottamaan apua ja neuvoja vastaan niin kasvatusalan kirjallisuudesta, vertaistukijoilta kuin ammattilaisilta. Se taitaakin olla sijaisvanhemmille luontevaa, ovathan he tottuneet olemaan tekemisissä eri ammattilaisten kanssa.

6 Vanhemmuus ja sijaisvanhemmuus tunteiden tasolla

Vanhemmuuteen ja aivan erityisesti sijaisvanhemmuuteen näytti liittyvän suuret ja monenlaiset tunteet. Suurin osa kirjoittajista kertoi suoraan, kuinka vastakkaiset tunteet kulkevat käsi kädessä. Tunteita koettiin laidasta laitaan ja ne olivat toisinaan ristiriidassa keskenään. Esimerkiksi puolet kirjoittajista kertoi iloista ja murheista sanaparina. Taulukkoon 2 (alla) olen kerännyt kirjoitelmista välittyneet tunteet. Tunteisiin lapsia kohtaan syvennyn luvussa 6.4.

Taulukko 2. Sijaisvanhempien kokemat tunteet.

Tunteet lapsia kohtaan	Tunteet itseä ja vanhemmuutta kohtaan	Tunteet muita ihmisiä kohtaan	Tunteet elämää kohtaan
<u>Kiintymys</u>	<u>Armollisuus</u>	<u>Kunnioitus</u>	<u>Ilo ja suru</u>
lapsirakkaus	hyväksyntä		onni
rakkaus	syllisyys	<u>Ymmärrys</u>	ilo
kiintymys	riittämättömyys		kiitollisuus
hellyys		<u>Kiitollisuus</u>	raskaus/väsytys
	<u>Varmuus</u>		suru
<u>Empatia</u>	varmuus		
empatia	epävarmuus		<u>Ylpeys</u>
välittäminen	jännitys		
kärsivällisyys			
ymmärrys	<u>Pelko/pelottomuus</u>		
huoli			
	<u>Yllättyneisyys</u>		
<u>Suuttumus</u>			

6.1 Tunteet itseä ja vanhemmuutta kohtaan

Kirjoittajat kuvasivat tunteitaan itseään ja omaa vanhemmuuttaan kohtaan vastinparien avulla. Tässä ryhmässä eniten mainintoja saivat tunteet liittyen armollisuuteen. Riittämättömyyttä koettiin lähinnä sijaisvanhempana. Vastoinkäymiset saattoivat tuoda pintaan epävarmuuden, riittämättömyyden ja jopa syyllisyyden tunteita, joita ei ollut koettu biologisten lasten kohdalla. Syyllisyyttä koettiin esimerkiksi silloin, kun tunteet biologista ja sijoitettua lasta kohtaan eivät olleet täysin samanlaiset.

Sijaislapsen kohdalla taas niin ei ole, vaan mietin jatkuvasti teenkö nyt oikein ja miten kannattaisi toimia missäkin tilanteessa. Ei ole tunnetta että osaan toimia parhaalla mahdollisella tavalla vaistomaisesti... K2

Vaikka riittämättömyyden tunne toisinaan valtasi mielen, pääosin kirjoittajat tuntuivat hyväksyvän itsensä ja omat toimintatapansa. Armollisuutta itseä kohtaan oli joskus opeteltu pitkään, mutta kuusi vanhempaa kymmenestä toi sen esille kirjoitelmaansa.

Ajattelen, että riittää, kun teen useimmiten oikein. Koetan ajatella ja hyväksyä omat virheelliset tapani olla äiti. Koska ne ovat kuitenkin pieniä virheitä. K1

Riittämättömyyden ja hyväksynnän tunteiden esiintyminen vuorotellen on varmasti tavallista vanhemmuudessa. Samoja asioita voisi kuvailla myös varmuuden ja epävarmuuden tunteina, mutta kirjoitelmissa nämä tunteet liitettiin hie- man eri yhteyksiin. Epävarmuus nimettiin suoraan yhdessä kirjoitelmassa (K5), jolloin se liitettiin yleisesti vanhemmuuteen ja elämään: ikinä ei voi tietää, mitä tulevaisuus tuo tullessaan. Myös jännitys ilmeni epävarmassa tilanteessa, kun kirjoittajan (K7) vanhemmuutta arvioitiin perheselvityksen aikana. Epävarmuutta pohtinut kirjoittaja (K5) taas liitti varmuuden haluunsa sitoutua juuri siihen sijoitettuun lapseen, joka heille tulisi. Hän ei siis epäröinyt valintaansa ryhtyä sijais-

vanhemmaksi päätöksen synnyttyä. Yleisemmin kirjoitelmissa varmuus liitettiin biologisiin lapsiin. Niin tunteet heitä kohtaan kuin toiminta heidän kanssaan tuntuivat varmoilta, kuin tulisivat luonnostaan.

Pelko ja pelottomuus mainittiin kolmessa kirjoitelmassa. Toisessa yhteydessä ne koskivat sijoitetun lapsen menettämisen pelkoa, minkä ilmeisesti todettiin kuitenkin olevan turha pelko. Yksi vanhemmista (K5) kuvasi, kuinka yhtäläillä kuin sijoitetun lapsen, myös biologisen lapsen voi menettää koska tahansa, joten pelolle on turha antautua. Toinen vanhempi (K2) taas kertoi, ettei tunne suurta menettämisen pelkoa. Ehkäpä menettäminen on täytynyt hyväksyä ennakolta sijaisvanhemmuuden luonteen vuoksi. Pelkoa ilmeni myös sijaisvanhemmuuden alkumetreillä: kahdessa kirjoitelmassa (K2 & K10) kerrottiin, että sijaisvanhemmaksi tulo oli tuntunut valmistautumisesta huolimatta pelottavalta. Toisen (K2) kirjoittajan mukaan yhtä lailla myös biologinen vanhemmuus oli pelottanut.

Kuten pelko, myös yllättyneisyys sai kaksi yksittäistä mainintaa. Yllättyneitä vanhemmat olivat olleet sosiaalityöntekijöiden toiminnasta sekä eräästä yllätyksenä tulleesta lapsen sijoituksesta (K7). Kuten Valkonenkin (2014, 14) kuvaa, myös sijaisvanhemmuus tuo tullessaan yllätyksiä ja tietyt asiat tulevat sijaisperheelle annettuina vailla omaa vaikuttamisen mahdollisuutta.

6.2 Tunteet muita ihmisiä kohtaan

Sijaisvanhemmat tunsivat kiitollisuutta niin elämästään yleensä kuin monia eri tahoja kohtaan. Vaikka osa sijaisvanhemmista piti sosiaalitoimen tukea ja yhteydenpitoa riittämättömänä, saadusta tuesta ja avusta oltiin kiitollisia. Kiitollisuutta tunnettiin myös muita ammattilaisia kuten terapeutteja ja perhetyöntekijöitä kohtaan. Eräs vanhemmista (K5) tunsu kiitollisuutta myös sijoitetun lapsen biologisia vanhempia kohtaan, olihan hän saanut heiltä lapsen hoitoonsa.

Kunnioitusta taas tunnettiin toisia sijaisvanhempia kohtaan varsinkin, jos tiedettiin heidän joutuneen itseä vaikeampien tilanteiden eteen. Toisia sijaisvanhempia oli tavattu esimerkiksi vertaistukiryhmissä, joita arvostettiin ja pidettiin tärkeinä. Yksi vanhemmista myös kertoi itse kouluttavansa uusia sijaisvanhempia.

Ymmärryksen kokeminen suuntautui kahden kirjoitelman (K6 & K7) mukaan sijoitetun lapsen biologisiin vanhempiin. Heidän kautta oli alettu ymmärtää entistä paremmin erilaisuutta ja huono-osaisuutta, mutta myös vaikeuksien voittamista. Biologisten ja sijaisvanhempien yhteisymmärrys puolin ja toisin helpotti elämää sijaisperheessä huomattavasti.

6.3 Tunteet elämää kohtaan

Tunteista eniten mainintoja saivat ilot ja murheet, ne vuorottelivat sijaisperheiden arjessa. Arjen kerrottiin olevan toisinaan hyvinkin raskasta, jolloin tunteista esiin nousi pääasiassa väsymys. Raskaaksi koettiin arki yleensä sekä lasten haastavuus, vilkkaus, keskinäiset tappelut ja murrosikä. Kahdessa perheessä oli koettu sijoituksen katkeaminen ennen lapsen täysi-ikäisyyttä, mikä on varmasti aina raskas kokemus, jollekin myös surutyön paikka (K4). Apuna raskaisissa kokemuksissa nähtiin tuen saanti niin ulkopuolisilta kuin perheen sisällä. Eräs kirjoittaja (K8) kertoi ajattelevansa vaikeissa tilanteissa sijaisvanhemmuuden työksi, johon kuuluu sekä ylä- että alamäkiä.

Päällimmäisiksi tunnelmiksi suurimmasta osasta kirjoitelmia jäi kuitenkin ilon ja onnen tunteet. Vaikka vaikeuksia oli kohdattu ja niitä oli varmasti luvassa tulevaisuudessakin, oltiin vanhemmuudesta ja nykyisen elämän mielekkyydestä kiitollisia ja onnellisia. Erityisen suurta iloa tuotti sijoitetun lapsen kehittyminen harppauksittain. Vanhemmuuden katsottiin olevan parasta elämässä sekä täydentävän ja rikastuttavan elämää.

Ylpeys niin lapsista kuin vanhemmuudesta ja sijaisvanhemmuudesta nousi esiin – hyvin ansaitusti. Oma työtä osattiin arvostaa ja siitä saatavaa palk-

kiota pidettiin ansaittuna. Kaksi kirjoittajaa (K5 & K7) kuvaili olevansa vanhempia isolla V:llä, mikä kuvaakin hyvin sijaisvanhemmuutta.

Sijaisvanhemmuus on muuttanut vanhemmuuttamme sillä tavoin, että se on tehnyt meistä vähän enemmän vanhempia – vanhempia isolla V:llä. Olemme vähän enemmän vanhempia, kuin vanhemmat keskimäärin, koska huolehdimme myös jonkun toisen lapsesta...
K5

Meillä pojat kyllä räiskyvät niin kuin nuorten kuuluukin, olemme maailman paskimmat vanhemmat ja olen oikeastaan ylpeä siitä. Sehän tarkoittaa sitä, että olemme oikeat vanhemmat. K7

6.4 Tunteet biologisia ja sijoitettuja lapsia kohtaan

Lähes kaikki kirjoitelmissa mainitut biologisiin ja sijoitettuihin lapsiin kohdistuvat tunteet olivat positiivisia. Negatiiviset tunteet eivät niinkään kohdistuneet suoraan lapsiin. Vaikka vain yksi kirjoittaja (K3) kertoi suuttumuksen tunteistaan, tuskin kyseinen tunne todellisuudessa on yhtä harvinainen. Tunteet lapsia kohtaan jaoin erilaisiksi kiintymyksen tunteiksi sekä empatian eli myötätunnon tunteiksi (Taulukko 2, s. 53).

Kiintymyksen tunteet

Kaikkia kymmentä kirjoittajaa yhdistävä piirre oli perhekeskeisyys ja lapsirakkaus. Suurin osa kirjoittajista oli ”tiennyt aina haluavansa äidiksi” tai haaveillut monilapsisesta perheestä. Lapsirakkaus ilmeni lisäksi esimerkiksi halusta viettää aikaa lasten kanssa. Vanhemmuuden voi näissä tapauksissa tulkita olevan luontaista, kuin ”sisäinen vietti”, kuten eräs kirjoittajista (K9) kuvaili. Kaksi kirjoittajaa kertoi myös sijaisvanhemmuuden tuntuvan täysin luontevalta. He eivät kokeneet vanhemmuuteensa vaikuttavan sen, kuinka lapsi on perheeseen tul-

lut. Suurimmalle osalle kirjoittajista sijaisvanhemmuus kuitenkin oli niin sanotusti erilaista vanhemmuutta, ja se oli tuottanut erilaisia tunteita kuin biologinen vanhemmuus.

Kiintymyksen tunteisiin kuuluivat jaottelussani edellä kuvatun yleisen lapsirakkauden lisäksi rakkaus, kiintymys ja hellyys. Rakkaudesta tai kiintymyksestä lapsiin kertoi kirjoitelmassaan kymmenestä vanhemmasta kahdeksan. Heistä kaikki puhuivat rakkaudesta, seitsemän lisäksi kiintymyksestä. Näiden tunteiden eroja ei pohdittu sen tarkemmin, mutta selvästi ne miellettiin erillisiksi. Rakkauden tulkitsin olevan kiintymyksen syvempi muoto. Myös kaksi kirjoittajaa, jotka eivät maininneet näitä tunteita nimeltä, kuvasivat toimintaansa lastensa kanssa siten, että kuvauksesta kyllä välittyi vähintäänkin syvä kiintymys lapsia kohtaan. Myös hellyys ja läheisyys nähtiin tärkeinä, vaikka kiintymys sijoitettuihin lapsiin ei olisikaan vielä syventynyt. Niiden ajateltiin esimerkiksi voivan korvata sijoitetujen lasten aiempia puutteellisen hoivan kokemuksia.

Kirjoitelmien mukaan kiintymystä ja rakkautta tunnettiin niin biologisia kuin sijoitettuja lapsia kohtaan. Kaikki vanhemmat olivat kiintyneitä sekä biologisiin että sijoitettuihin lapsiinsa, kun taas rakkautta koettiin biologisia lapsia kohtaan, muttei aina sijoitettuja lapsia kohtaan. Kirjoittajat jakautuivat kahtia sen mukaan, olivatko heidän tunteensa biologisia ja sijoitettuja lapsia kohtaan samanlaiset vai erilaiset. Viisi vanhemmista kertoi nykyisten tunteidensa olevan täysin samat kaikkia lapsia kohtaan. Neljä vanhempaa taas koki tunteet erilaisiksi.

Uskon ja tunnen kuitenkin, että sitoutumiseni ja rakkauteni ei ole ketään lastamme kohtaan yhtään suurempi tai vähäisempi kuin toista. K9

Adoptio- ja biolapsen rakastaminen on paljon helpompaa, itsestään selvää. Sisältä rikotun sijaislapsen rakastaminen on välillä tahdon voimasta kiinni. K10

Monet tutkimukset ovat yksimielisiä siitä, että kiintymyssuhde ja kiintyminen sijaisvanhempien ja sijoitetun lapsen välillä ovat merkittävässä asemassa sijoite-

tun lapsen toipumisessa aiemmista vaikeista kokemuksista. Tämän tiedostivat myös aineistoni sijaisvanhemmat.

Sanoisin, että perhettämme kannatteleva voima on kiintymys lapseen. Kiintymys ja tiivis perheyhteys on kuitenkin meille erittäin tärkeä asia. Uskon lasten hyötynneen siitä, että he ovat saaneet kasvaa rakastettuina perheenjäseninä perheessä. K7

Bernard ja Dozier (2011) pitävät kiintymystä ja sitoutumista sijoitettuun lapseen pohjana sijaisvanhemman sensitiiviselle huolenpidolle. Heidän tutkimuksensa osoittaa myös, että sitoutuneemmat sijaisvanhemmat osoittavat lapsesta suurempaa mielihyvää ja iloa, minkä voikin uskoa verratessa tutkimusta kirjoitelmissa välittyneeseen kuvaan. Ackermanin ja Dozierin (2005) mukaan sijaisvanhemman kiintyminen sijoitettuun lapseen on lisäksi hyvin tärkeää lapsen myönteisen minäkuvan synnylle.

Tunteiden syntyä biologisia ja sijoitettuja lapsia kohtaan kirjoittajat vertasivat siten, että rakkaus ja kiintymys biologisiin lapsiin tulivat luonnostaan heti vanhemmuuden alkuvaiheessa, kun taas kiintymys sijoitettuja lapsia kohtaan kasvoi ja syveni ajan myötä. Sijoitettujen lasten kanssa eläminen ja heidän hoitamisensa lisäsivät kiintymyksen tunnetta, joka mahdollisesti syveni vuosien kuluessa rakkaudeksi. Kiintymyksen ei kuitenkaan nähty ilmaantuvan itsestään selvästi, vaan kirjoitelmissa mainittiin niin kiintymystä hidastavia kuin helpottavia seikkoja.

Kiintymyksen tunteiden muodostumista sijoitettuun lapseen kerrottiin helpottaneen, jos lapsi oli perheeseen tullessaan pieni ja sijoituksen tiedettiin olevan pitkäaikainen. Kiintymistä olivat edistäneen myös biologisten vanhempien puuttuminen sijoitetun lapsen elämästä tai vaihtoehtoisesti hyvät välit sijoitetun lapsen biologisiin vanhempiin. Kun biologiset vanhemmat olivat hyväksyneet sijoituksen, oli sijaisvanhemmillä tavallaan lupa kiintyä. Sijaisvanhempien ei näissä tapauksissa tulkintani mukaan tarvinnut huolehtia sijoituksen katkeamisesta, vaan lapseen saattoi kiintyä ilman menettämisen pelkoa. Suurimpana esteenä yhtäläiseen kiintymiseen biologisten lasten tavoin kirjoittajat näkivät lisäksi sijoit-

tetun lapsen vaikeahoitoisuuden ja vihaisuuden. Lapseen onkin varmasti vaikeampi kiintyä, jos hän ei itse ole valmis ottamaan sitä vastaan.

Ackermanin ja Dozierin (2005) mukaan sijaisvanhempien kiintymystä sijoitettuun lapseen saattaakin jarruttaa epävarmuus sijoituksen pysyvyydestä. Sijoitettuun lapseen ei uskalleta kiintyä ja sitoutua, jottei tämän menettäminen olisi niin suuri tunnejäristys. Broady ym. (2010) nimittävät kiintymyksen kysymystä ”sydämen kamppailuksi”, onhan kyseessä järjen ja tunteiden vastakkainasettelu. Heidän mukaansa se on sijaisvanhempien suurimpia ratkaistavia kysymyksiä, ja se määrittää koko sijaisvanhemmuuden luonnetta, nähdäkseni siten, kokeeko sijaisvanhempä itsensä ammattikasvattajaksi vai vanhemmaksi.

Empatian tunteet

Empatialla tarkoitan tässä toisen tunteisiin eläytymistä ja myötätuntoa. Empatian lisäksi liitin ryhmään välittämisen, kärsivällisyyden, ymmärryksen ja huolen tunteet. Kaikilla kirjoittajilla esiintyi ainakin joitain näistä tunteista, ja kirjoitelmissa ne kohdistuivat pääasiassa sijoitettuihin lapsiin. Kyky nähdä asiat lapsen kannalta sekä lapsen edun laittaminen etusijalle mainittiin myös tärkeiksi vanhemman ominaisuuksiksi. Harden ym. (2008) pitävät sijaisvanhempien tärkeimpänä tehtävänä huolenpidon ympäristön rakentamista sijoitetulle lapselle. Empaattisuuden he lukevat yhdeksi huolta pitävän ympäristön merkiksi.

Empatia ilmeni kirjoitelmissa esimerkiksi auttamisen haluna. Sijoitetuille lapsille haettiin tarvittaessa ammattilaisten apua ja heitä haluttiin puolustaa. Lisäksi heille haluttiin hyvittää aikaisemmat kovat kokemukset. Monet sijaisvanhemmita tuntuivat osaavan asettua katsomaan asioita lapsen näkökulmasta: esimerkiksi kärsivällisyyttä ja ymmärrystä käyttäytymistä kohtaan lisäsi lapsen taustan huomioiminen.

Empatia ei kuitenkaan tarkoittanut kirjoitelmissa lapsen hemmottelua tai lellimistä, vaan tärkeiksi nähtiin rakkauden lisäksi myös rajat. Monet kirjoittajista kertoivat olevansa tiukkoja vanhempia mitä tulee perheen sääntöjen noudattamiseen.

Rajojen ajateltiin olevan varsinkin sijoitetuille lapsille hyväksi. Tulkitsen myös seuraavan lainauksen osoittavan empatiaa lapsia kohtaan, sillä siinä rajoja ajatellaan oman näkökulman lisäksi myös lasten kannalta:

Mielestäni olen läsnä oleva ja rakastava. Tiukka eikä tee tiukkaa pitää rajoja. Mutta minun mielestäni minulla pitää olla siihen jokin muu syy kuin se, että haluan määrätä. K1

Myös huolen tunne liittyy empatiaan, sillä sekin on välittämistä toisen tilanteesta elämässä. Sijaisvanhemmat tunsivat huolta lastensa tulevaisuudesta yleensä, mutta varsinkin sijoitettujen lasten oirehtimisesta. Huolta aiheutti esimerkiksi se, että sijaisvanhempia ei ollut kuunneltu sijoitettujen lasten asioissa ja niinpä heille määrättiin liiallisia tai liian vähäisiä tukitoimia. Välittämisestä taas eräs vanhemmista kirjoitti ikään kuin kiintymyksen tunteiden vaihtoehtona, mutta yleisemmin sitä koettiin kaikkia lapsia kohtaan kiintymyksen ohella.

Sijoitetuilla lapsilla on niin paljon sellaista ikävää, jotta on vaikea rakastaa. ... Sijoitettuja lapsia voi kuitenkin pitää lähellä ja aidosti välittää vaikka ”rakastaminen on vaikeaa”. K8

7 Vanhemmuus ja sijaisvanhemmuus elämän rikastuttajina

Kaikkien tutkimukseen osallistuneiden vanhempien vanhemmuus oli muuttunut tai kehittynyt aikaa myöten. Kirjoitelmissa kerrottiin sekä vanhemmuuden muuttumisesta yleensä että sijaisvanhemmuuden tuomista muutoksista vanhemmuuteen. Usein muutokset liittyivät samoihin asioihin, mitä aiemmin kävin läpi vanhemmuuden ja sijaisvanhemmuuden eroina. Kehittymisen ja oppimisen katsottiin usein johtuvan vanhemmuudesta tai sijaisvanhemmuudesta yleensä. Myös vuorovaikutus lasten kanssa oli kehittänyt vanhempia. Vanhemmat siis oppivat lapsiltaan siinä missä lapset vanhemmiltaan.

Ihmisenä vanhemmuus on antanut minulle syvyyttä ja rikkautta elämään, koska myös me vanhemmat opimme koko ajan uutta itsestämme ja elämästä vuorovaikutuksessa lapsen kanssa. K4

7.1 Omat kokemukset ja verkostot opettavat ja kehittävät

Monissa kirjoitelmissa määriteltiin myös tarkemmin, mitkä asiat vanhemmuudessa ja sijaisvanhemmuudessa olivat kehittäneet ja tuottaneet oppimisen kokemuksia. Jaoin nämä tekijät kahdeksi ryhmäksi: vanhemmuudessa ja sijaisvanhemmuudessa kehittyminen tapahtuu joko omien kokemusten tai verkostojen kautta.

Omista kokemuksista kasvattavia saattoivat kirjoittajien mielestä olla niin positiiviset kuin negatiiviset yksittäiset kokemukset. Arkielämän ilot ja vaikeudet kasvattivat yhtä lailla, mutta useampi, eli puolet kirjoittajista, painotti juuri haasteiden merkitystä. Tämä sopii näkemykseni mukaan hyvin yhteen aiemmin esittämani kehittymisen mallin kanssa. Ihminen ehkäpä ottaa enemmän opikseen haasteista kuin positiivisista kokemuksista, sillä haasteiden edessä joutuu usein

pysähtymään ja pohtimaan tilannetta tarkemmin. Tällöin myös oppimiselle syntyy mahdollisuus. Kirjoittajien vanhemmuus oli kahdessa tapauksessa kehittynyt lisäksi oman opiskelun tai työn kautta, jolloin kasvatus- ja sosiaalialaan oli tutustuttu arkikokemuksen lisäksi myös ammatillisesta näkökulmasta. Kaksi kirjoittajaa (K8 & K9) kertoi myös ottaneensa oppia omista lapsuudenkokemuksistaan.

Pyrin kuitenkin siihen, etten toistaisi omien vanhempieni virheitä, vaan voisin ottaa niistä opikseni ja olla siirtämättä niitä tuleville polville. Täysin hän tuo ei onnistu, mutta koetan tehdä parhaani. K9

Sijaisvanhemmat kirjoittivat oppineensa paljon heidän verkostoihinsa kuuluvilta erilaisilta ihmisiltä. Kun oli tehty yhteistyötä sosiaaliviranomaisten, terapeuttien, vertaistukiryhmien ja sijoitettujen lasten vanhempien ja suvun kanssa, heiltä kaikilta oli samalla opittu. Verkostojen myötä tullutta tietoa voisi kuvailla näkökulmien laajentumiseksi. Sijaisperheiden vanhemmat siis oppivat uusia asioita vuorovaikutuksessa muiden ihmisten kuten perheensä ja verkostoonsa kuuluvien ihmisten kanssa. Eli kuten Erikson (1985, 25) esittää elämänkaariteoriasaan, on ihmisen kehityksessä aina läsnä myös sosiaalinen ulottuvuus. Opiteen myötä vanhemmat muuttavat käyttäytymistään, toimintatapojaan ja ajatteluaan tietoisesti tai tiedostamatta, jolloin on tapahtunut kehitystä. Kehitys taas saa aikaan ajan myötä elämäkokemuksen karttumista, mikä edelleen toimii pohjana uudelle oppimiselle ja kehittymiselle vanhempana.

7.2 Sijaisvanhemmuus syventää vanhemmuutta

Kirjoitelmista tuli selvästi ilmi, että sijaisvanhemmuus oli saanut aikaan muutoksia vastaajien vanhemmuudessa. Ainoastaan yhdessä kirjoitelmassa ei juurikaan tuotu esiin sijaisvanhemmuuden vaikutuksia vanhemmuuteen. Analyysini päädyin jakamaan kirjeissä esiin tulleet sijaisvanhemmuuden aiheuttamat muutokset vanhemmuuteen kahteen kategoriaan: lisääntyneisiin haasteisiin ja

niiden voittamiseen sekä elämän moninaisuuden entistä parempaan ymmärtämiseen.

Haasteet ja niiden voittaminen

Sijaisvanhemmuus oli muuttanut vanhemmuutta monilta osin haastavampaan suuntaan, mikä tulee esiin monissa muissakin sijaisvanhemmuuden tutkimuksissa (esim. Höjer 2001; Valkonen 2014). Vaikka kahdessa perheessä biologisellakin lapsella oli erityistarpeita, liitettiin vanhemmuuden vaikeimmat kokemukset yleensä sijaisvanhemmuuteen. Eräs vanhemmista (K5) kertoi varta vasten hakeneensa sijaisvanhemmuudesta lisähaastetta muuten helpoksi kokeemaansa äitiyteen. Vaikeuksien kokeminen ja niistä selviytyminen auttoivat vanhempia kehittymään. Vaikeuksien kanssa eläminen taas oli saattanut muuttaa tyyliä olla vanhempi.

Sijaisvanhemmuuden haasteita olen käsitellyt aiemmin luvuissa 5 ja 6, joten otan tässä esille vain esimerkin oppimiseen ja kehittymiseen liittyen. Eräs opettavainen haaste sijaisvanhemmuudessa oli ollut vanhemmuuden jakaminen. Se oli koettu vaikeaksi, mutta tuonut myös kehittymisen kokemuksia. Kaksi vanhemmista kuvaili toisen sijoituksen sujuneen paremmin, kun vanhemmuuden jakaminen oli luonnistunut helpommin aiemman kokemuksen perusteella. Toinen äiti oli opittu hyväksymään puolin ja toisin, mikä helpotti huomattavasti vanhemmuutta ja yhteistyötä.

Itse huomasin kahdeksassa vuodessa kehittyneeni aika paljon sijaisäitinä, sillä tämän lapsen äidin kanssa on äitiyden jakaminen sujunut jo kivuttomammin. Olemme hyvissä väleissä lapsen biologisen äidin kanssa. Tapaamisia on säännöllisesti. Ymmärrän paremmin sen, ettei se ole minulta pois, jos äitejä on kaksi. K7

Haasteiden kohtaaminen ja sijaisvanhemmuus olivat muuttaneet vanhempia. Kolme kirjoittajista kertoi vanhemmuuteensa tulleen epävarmuutta ja riittämättömyyttä, mitä he eivät olleet tunteneet biologisten lasten kohdalla. Kaksi van-

hemmista taas kertoi tulleen tiukemmiksi. Toisaalta ymmärrys, kärsivällisyys ja pitkäjänteisyys olivat lisääntyneet, ja esimerkiksi asioita, joihin ei voinut itse vaikuttaa, oli opittu sietämään. Haasteiden edessä myös halu onnistua kasvatustehtävässä oli erään äidin (K5) mukaan lisääntynyt. Samoin ilon hetkiä, joita tuotti vaikkapa sijoitetun lapsen kehittyminen, oli opittu entisestään arvostamaan. Haasteista selviytymisestä iloittiin, ja niiden tuomaa elämäkokemusta oli osattu hyödyntää myöhemmin.

Elämän moninaisuuden ymmärtäminen

Sijaisvanhemmuus oli tarjonnut vanhemmille näköalapaikan, josta avautuivat uudenlaiset maisemat sosiaalihuollon maailmaan. Tätä kautta vanhemmat saivat elämäänsä erilaisia näkökulmia. Monessa kirjoitelmassa vanhemmuuden muuttumista kuvailtiin ymmärtämiseksi, ymmärrys jotakin kohtaan oli lisääntynyt. Sosiaalihuollon tunteminen oli avartanut käsityksiä lastensuojelusta (K6) ja saanut näkemään, kuinka suuri merkitys sijaisperheellä voi parhaimmillaan olla sijoitetun lapsen elämässä (K7). Sijoitetun lapsen vanhempiin ja sukuun tutustumisen taas oli saanut erään kirjoittajan (K6) ”ymmärtämään myös elämän moninaisuutta, nurjaa puolta, vaikeuksia ja niiden voittamista”.

Ymmärryksen koettiin lisääntyneen myös sijoitettuja lapsia kohtaan. Tässä olivat auttaneet niin terapiat kuin vanhempien omat kokemukset ja tietämys. Sijoitettujen lasten ongelmallista käyttäytymistä ei pidetty tahallisena, vaan sen nähtiin johtuvan ulkopuolisista tekijöistä sijoitetun lapsen menneisyydessä. Sijoitetun lapsen tilannetta ja tunteita ymmärrettiin, mistä kertoivat myös vanhempien laajat empatian tuntemukset. Sijaisvanhemmat siis olivat oppineet näkemään lapsen diagnoosin takana.

Olin aikoinaan Pride-kurssilla ajatellut, että toivottavasti meille ei tarjota vaikeasti erityistä tukea tarvitsevaa lasta. En uskonut pystyväni sellaisen lapsen vanhemmuuteen. Huomasin ihmeekseni, että kun meille tässä vaiheessa tarjottiin tällaista erityislasta, ei se enää

ollutkaan mikään kynnyks. En ajatellut ollenkaan, että meille tulisi joku diagnoosi, vaan että meille tulisi pieni ihana TYTTÖ. K7

Kaiken kaikkiaan sijaisvanhemmuuden ajateltiin rikastuttaneen ja kehittäneen vanhemmuutta laaja-alaisesti. Myös Valkonen (2014, 105–107) on löytänyt sijaisvanhemmuudesta samansuuntaisia kasvunpaikkoja. Hänen tutkimuksessaan pohdittiin eniten jaetun vanhemmuuden yhteydessä tapahtunutta kasvamista, minkä myötä oli esimerkiksi huomattu yhteydenpidon tärkeys sijoitetulle lapselle. Myös ymmärryksen kasvu eri tahoja ja elämää kohtaan tuli esille Valkosen tutkimuksessa. Sijaisvanhemmuuden ja sen tuomien haasteiden myötä vanhemmuuteen on syvennyttävä ja sitouduttava erityisellä intensiteetillä. Tämä varmasti on yhtenä syynä sille, että sijaisvanhemmuus nähtiin monissa perheissä kokonaisena elämäntehtävänä, vanhemmuutena isolla V-kirjaimella.

7.3 ”Tällaista elämäkokemusta ei muualta saa”

Edellisessä luvussa totesin sijaisvanhemmuuden muuttaneen tutkimukseen osallistuneiden vanhempien elämää ja vanhemmuutta. Myös vanhemmuuden ja sijaisvanhemmuuden yleisemmin kerrottiin tuoneen elämään uusia ulottuvuuksia. Vanhemmuuden kirjoitettiin vaikuttaneen niin arvoihin, minuuteen kuin käsitykseen elämän tarkoituksesta, eli kasvattaneen kokonaisvaltaisesti ihmisenä.

Arvojen muutokset: perhe tärkeimpänä arvona

Kuten vanhemmuus yleensä, myös kirjoittajien vanhemmuus oli saanut aikaan arvojen uudelleen jäsentymistä. Vaikka suurimmalle osalle perhe ja vanhemmuus olivat olleet tärkeitä arvoja jo aiemmin elämässä, viimeistään lasten syntymä tai muutto perheeseen laittoi vanhemmuuden elämän tärkeimmäksi prioriteetiksi. Tämä tuli esille esimerkiksi itsekkyyden karisemisena, kun ajatukset siirtyivät itsestä lapsiin. Perheen ensisijaisuutta peilattiin esimerkiksi työuraan:

työ oli saanut joustaa perhetilanteen mukaan, ja osa vastaajista oli myös jäänyt kotiaideiksi.

Perheen asema tärkeimpänä elämänarvona näkyi työn lisäksi muussa ajankäytössä. Perhe-elämään käytettiin aikaa ja elämä olikin usein kiireistä ja ”hetkessä elämistä”.

Elän NYT. Ei ole hetkeä että ei olisi mitään tekemistä. K10

Eilisestä on selvitty ja huomisen murheita en halua vielä murehtia, sillä sen olen oppinut, että murheet saattavatkin olla ihan toisenlaisia kuin mitä etukäteen on luullut niiden olevan. K7

Toisaalta muutama vanhemmista kertoi opetelleensa tai oppineensa ajan myötä rauhoittumaan ja ottamaan rennommin, mikä sekin arvioitiin jaksamisen kannalta tärkeäksi. Esimerkiksi kotitöitä oltiin valmiita siirtämään päivällä tai parilla tilanteen vaatiessa. Eräs äiti (K1) kertoi oman ajan urheiluharrastuksen parissa tukevan oman jaksamisen lisäksi koko perhettä.

Vanhemmuus oli kirjoitelmien mukaan vaikuttanut myös parisuhteeseen. Yksi vanhemmista (K5) kirjoitti, että elämäntilanteessa oli sillä hetkellä kysyntää vanhemmuudelle, joten perheen aikuiset olivat ensisijaisesti äiti ja isä, eivät nainen ja mies. Varsinkin sijaisvanhemmuus oli koetellut parisuhdetta, kirjoitti toinen vanhempi (K8). Kahdessa tapauksessa vanhemmuuden taas nähtiin vahvistaneen parisuhdetta, jopa pitäneen sen koossa, kun puoliset olivat toimineet yhdessä yhteisen asian hyväksi:

Vaakakuppi on ilon puolella. Ja avioliittommekin on vielä kasassa. Olisikohan avioliittomme enää näin tasapainoinen, jos olisimme eläneet sen kolmen hengen perheen tavallisen elämän. Sen jossa olisimme jo vuosia pyöritelleet peukaloita, kun lapsi on muuttanut pois kotoa. Sen jossa kummallakin olisi ollut omat juttunsa, eikä paljon mitään yhteistä. En tiedä? K7

Minuuden muutokset

Itsekkyden karisemisen lisäksi vanhemmuus oli kasvattanut ymmärrystä ja hyväksyntää itseä ja omia toimintatapoja kohtaan. Näin kertoi kuusi kirjoittajista. Ennen vanhemmaksi tuloa itselle oli asetettu tiettyjä korkeitakin odotuksia. Oma vanhemmuus ei kuitenkaan aina ollut sujunut ennalta suunnitellusti, mikä oli saattanut aiheuttaa syyllisyyden tunteita itseä kohtaan. Kun perhe oli kasvanut ja aikaa kului, oli oman vanhemmuuden kanssa tultu sinuiksi ja odotukset itseä kohtaan höllentyivät. Oma epätäydellisyys oli opittu hyväksymään ja näkemään sen inhimilliset puolet, olivathan omat virheet verrattain pieniä. Eräs vanhemmista (K1) ajatteli virheiden opettavan lapsille, että niistä myös selviydytään.

Kokemuksen karttuminen vanhempana lisäsi siis paitsi itsevarmuutta, myös armollisuutta itseä kohtaan. Vaikka vanhemmat ovat vastuussa lapsestaan, ei heillä silti ole mahdollisuutta vaikuttaa kaikkeen, mitä tulevaisuus tuo tullessaan.

Olen kasvanut sijaisvanhemmuuden myötä suvaitsevammaksi. Myös itseäni kohtaan. Tiedän, että en voi tehdä kaikkea heidän vuokseen, voin vain yrittää korvata ja vähän korjata vanhempien laiminlyöntejä. Heillä on kuitenkin oma elämänkohtalonsa. Jos teen parhaani niin sen pitäisi riittää. Joka päivä ei tarvitse olla kivaa. Kokoajan ei tarvitse myöskään olla täydellinen. Tätä työtä tehdään niin pitkällä tähtäimellä. K3

Paineet hyvästä vanhemmuudesta tulivat kirjoitelmien perusteella pääasiassa äideiltä itseltään. Sijaisvanhemmuuteen liittyneet selvitykset perheen tilanteesta ja taustoista sekä koettu suurempi vastuu aiheuttivat kuitenkin lisäpaineita vanhemmuudessa onnistumiseen. Näkemykseni mukaan hyvän vanhemman ominaisuuksia ovat ehdottomasti niin vastuunsa tiedostaminen kuin taito asettaa se oikeisiin mittasuhteisiin.

Kokonaisvaltainen jälki elämään

Vanhemmuuden kokonaisvaltainen vaikutus elämään ja ihmiseen näytti ilmeiseltä kirjoitelmien perusteella. Vanhemmuuden kirjoitettiin opettaneen, kasvataneen ja kehittäneen ihmisenä sekä muuttaneen, syventäneen ja rikastaneen elämää. Kymmenestä kirjoittajasta seitsemän kuvaili vanhemmuuden vaikuttaneen elämäänsä laaja-alaisesti. Myös loput kolme kirjoittajaa kertoivat joitakin muutoksia tapahtuneen, he olivat esimerkiksi kokeneet enemmän haasteita ja tulleet epävarmemmiksi, ymmärtäväisemmiksi ja armollisemmiksi.

Suurimmalle osalle kirjoittajista vanhemmuus oli ollut toiveena nuoresta lähtien. Kun perhe oli saatu, vanhemmuus nähtiin elämän tärkeimpänä asiana. Kirjoitelmien vanhemmat olivatkin hyvin perhekeskeisiä ja omistautuneita vanhemmuudelle. Lasten kasvattaminen ja auttaminen tuottivat tunteen elämän mielekkyydestä. Omaan valintaan ryhtyä vanhemmaksi ja sijaisvanhemmaksi oltiin tyytyväisiä, vaikka elämä ei aina ollut ollut helppoa. Kukaan kirjoittajista ei ainaakaan suoraan kertonut katuneensa sijaisvanhemmuuttaan, vaikka esimerkiksi Valkosen (2014, 98) tutkimuksessa myös katujia löytyi.

Eriksonin elämänkaariteoriassa aikuisuuden kehitystehtävä generatiivisuus tarkoittaa juuri huolenpitoa seuraavasta sukupolvesta. Valkonen taas nimeää huolenpidon sijaisvanhemmuuden ytimeksi. Hän määrittelee huolenpitoon kuuluvaksi niin tunneulottuvuuden kuin konkreettisen huolenpidon. Kyseessä on suhde, jossa vanhemman huolenpito tapahtuu suhteessa lapseen. Huolenpidon moraalinen ulottuvuus tulee esille erityisesti sijaisvanhemmuudessa, sillä usein motiivina on halu auttaa. Sijaisvanhempien ja sijoitettujen lasten väliset erilaiset suhteet rakentuvat huolenpidon pohjalta. (Valkonen 2014, 138–141.) Aikuiselle ihmiselle tulkitsen generatiivisuuden eli huolenpidon muista tuottavan elämänsä sältöä ja edelleen tunteen olla hyödyksi. Tunne tarpeellisuudesta tekee elämän merkitykselliseksi ja mielekkääksi. Näyttää siis siltä, että varsinkin henkilöille, joilla generatiivisuus ilmenee voimakkaasti, sijaisvanhemmuus on mitä istuvin tapa toteuttaa itseään.

Vanhemmuus näyttää siis olevan yksi tapa saavuttaa elämälle tarkoitus. Sijaisvanhemmuus voi vielä entisestään rikastaa kokemusta tuomalla mukaan mahdollisuuden vaikuttaa ja kantaa kortensa kekoon yhteisen hyvän vuoksi. Myös yhden lapsen auttaminen vaikkapa vain omista itsekkäistä syistä on arvokasta. Vanhemmuutta ja sijaisvanhemmuutta on erilaista. Niiden voi ajatella olevan osa elämää tai elämän sisältö. Toisaalta elämänkulku itsessään on matka, jossa päämäärä ei ole tärkeää, vaan olennaista on elämäkokemuksen karttuminen oppimisen ja kehittymisen myötä. Toisaalta taas vanhemmuuden ja sijaisvanhemmuuden, eli uuden sukupolven tuottamisen ja kasvattamisen voi nähdä myös elämän päämääräksi:

Minusta tuntuu, että lapsen saatuamme mikään elämässämme ei muuttunut, vaan elämästä tuli sellaista, kun sen kuuluukin olla. Olen tullut enemmän itsekseni. K5

8 Yhteenveto ja pohdinta

8.1 Samanlaista ja erilaista vanhemmuutta

Käyttämäni aineiston perusteella vanhemmuuden ja sijaisvanhemmuuden eroja käytännössä olivat ensinnäkin sijoitetun lapsen kasvatusvastuun jakautuminen usean tahon kesken, mikä tarkoitti laajojen verkostojen kuulumista sijaisperheen elämään. Toisena erojen kokonaisuutena näyttäytyi sijoitetun lapsen erityisyys ja erityistarpeet. Kolmanneksi erojen aihepiiriksi nostin arjen sujumisen, missä vanhemmuudella ja sijaisvanhemmuudella oli myös paljon yhtäläisyyksiä. Monien näistä määrittelemistäni vanhemmuuden ja sijaisvanhemmuuden eroista voi ajatella olevan itsestään selvästi osa sijaisvanhemmuutta, eli esimerkiksi verkostoon kuuluva sosiaalitoimi on lähes aina läsnä sijaisperheen kuin sijaisperheen elämässä. Ryhmiin kuuluvat löytämäni yksityiskohdat taas tuovat yksilöllisempää tietoa sijaisvanhemmuudesta juuri tämän sijaisvanhempien joukon osalta.

Tunteiden osalta erot vanhemmuudessa ja sijaisvanhemmuudessa tulivat esiin selkeämmin. Kirjoitelmissa painottuivat huomattavasti positiiviset tunteet. Vanhempien tunteet lapsiaan kohtaa jaoin kiintymyksen ja empatian tunneryhmiin. Puolet vanhemmista kertoi tunteidensa olevan samanlaiset kaikkia lapsia kohtaan, kun taas neljä vanhemmista piti tunteitaan biologisia ja sijoitettuja lapsia kohtaan erilaisina. Rakkautta tunnettiin biologisia lapsia kohtaan, mutta ei välttämättä sijoitettuja lapsia kohtaan. Kiintymystä sijoitettua lasta kohtaan taas osoittivat tuntevansa kaikki. Erilaiset empatiaan liittämäni tunteet taas kohdistuivat tässä yhteydessä pääosin sijoitettuihin lapsiin. Sijaisvanhemmillä tuntemuksiin oli liittynyt myös syyllisyyttä: tunteiden olisi haluttu olevan samoja kaikkia lapsia kohtaan, vaikka näin ei välttämättä ollut. Syyllisyydestä oli kuitenkin päästy yli ja omat tunteet oli opittu hyväksymään.

Kaikkia aineistoni vanhempia yhdisti ajatus siitä, että biologisten ja sijoitettujen lasten haluttiin olevan perheessä tasaveroisessa asemassa toisiinsa nähden. Vanhemmuuden siis haluttiin olevan samanlaista kaikille lapsille. Käytännössä tämä ihanne kuitenkin näytti toteutuvan vaihtelevasti, sillä vaikka vanhemmuuden uskottiin tai toivottiin olevan samanlaista, toivat kaikki vastaajat kirjoitelmaansa esiin myös eroja. Vastauksissa toistuva kaava näytti olevan, että aluksi vanhemmuuden arvioitiin olevan samanlaista ainakin arjessa, mutta kun asiaa pohti tarkemmin, alkoi eroja löytyä. Eroavaisuudet vanhemmuuden ja sijaisvanhemmuuden välillä tulivat esiin varsinkin tunteiden tasolla, mutta myös arjen käytännössä. Sijaisvanhemmat itse olivat kuitenkin tulkintani mukaan tiedostaneet ja hyväksyneet vanhemmuuden ja sijaisvanhemmuuden erilliset roolit, vaikka ainoastaan yksi heistä kirjoitti kahden roolin erottuvan itsessään selvästi. Kyseinen äiti kuitenkin ajatteli toimivansa eri rooleissa samoin: hänen mukaansa omaa vanhemmuutta ei pohjimmiltaan voi muuttaa eri tilanteissa. Kasvatustyylin siis voisi näin ollen ajatella pysyväksi.

Kaikki kirjoittajat näkivät vanhemmuuden muuttaneen elämäänsä. Sijaisvanhemmuus oli rikastuttanut vanhemmuutta ja vanhemmuus ylipäättään elämää. Oppiminen ja kehittyminen tapahtuivat usein poikkeuksellisten asioiden yhteydessä, vanhemmuuden ja sijaisvanhemmuuden eroissa. Tämä myös nivoo tutkimuskysymykseni yhteen ensimmäisen kysymyksen tulosten pohjustaessa toisen tuloksia. Oppimisen kokemuksia ja kehitystä olivat saaneet aikaan niin vuorovaikutus lasten kanssa kuin sijaisvanhemman laajan verkoston kanssa. Myös omat positiiviset ja varsinkin negatiiviset kokemukset olivat opettaneet.

Kirjoitelmissa mainitut sijaisvanhemmuuden tuomat muutokset vanhemmuuteen jaoin kahteen kategoriaan. Ensinnäkin sijaisvanhemmuus oli aiheuttanut enemmän haasteita elämään, mutta opettanut myös niistä selviytymistä. Toiseksi kirjoittajien ymmärrys elämän moninaisuutta kohtaan oli laajentunut monin tavoin sijaisvanhemmuuden myötä. Elämässä yleisemmin vanhemmuus oli muuttanut kirjoittajien arvoja ja kuvaa itsestä. Perheestä oli tullut tärkein arvo ja minuus oli kypsynyt vanhemmaksi. Vanhemmuuden ja sijaisvanhemmuuden ajateltiin vaikuttaneen kokonaisvaltaisesti elämään antaen sille merkityksen.

Tutkimukseen osallistuneet vanhemmat pitivät vanhemmuutta ja sijaisvanhemmuutta elämänsä tärkeimpinä asioina, osa heistä jopa omana elämäntehtävänä. Kirjoitelmia lukiessa oli hienoa huomata, kuinka omistautuneita vanhempia osallistujat olivat. Vaikka monenlaisia vastoinkäymisiä oli koettu, voi näitä vanhempia pitää hyvän vanhemman ominaisuudet täyttävinä. Täydellisen vanhemmuuden olemassaoloon tuskin kukaan uskoo, minkä tiedostivat myös kaikki kirjoittajat. Yhtenä hyvän vanhemman tunnusmerkkinä voikin pitää myös realistista käsitystä itsestään ja kyvyistään. Vanhemmuudelle asetettavat normit saavat aikaan paineita vanhemmille, mutta oleellista olisi hyväksyä jokaisen ihmisen oma tapa toimia vanhempana. Yhtä oikeaa linjaa ei ole. Kaikkien vanhempien ei voi esimerkiksi olettaa pitävän vanhemmuutta elämänsä sisältönä, vaikka sekin on arvostettavaa. Kuten vanhemmuutta yleensä, myös sijaisvanhemmuutta on erilaista.

Tutkielmani osoittaa, että vanhemmuutta ja sijaisvanhemmuutta pidettiin pääosin toisistaan erillisinä. Toisinaan tämä tuli esille välttämättömistä käytännöistä, toisinaan vanhemmista itsestään johtuen. Valkosen (2014, 111) mukaan kokemus suuremmasta vastuusta tekee sijaisvanhemmuudesta tietoisempaa vanhemmuutta, minkä myös itse huomasin aineistostani. Myös Höjerin (2001, 203) tutkimuksessa vanhemmista oli tullut sijaisvanhemmuuden myötä entistä omistautuneempia vanhemmuudelle, ja omaa vanhemmuutta myös refleктоitiin entistä syvällisemmin.

Vanhemmuutta sijaisperheessä voi kuitenkin pitää biologisen vanhemmuuden kaltaisena, mutta yleensä se sisältää lisäksi jonkinasteisen työaspektin. Mielikuva sijaisvanhemmuudesta työnä johtuu nähdäkseni siitä, että sijaisvanhemmuus vaatii useammin erityistä paneutumista kasvatustehtävään sijoitettujen lasten erityistarpeista johtuen. Näin sijaisvanhemmiksi valikoituu ihmisiä, joita aidosti kiinnostaa lasten hyvinvointi. Syvennyttyäni sijaisperheiden elämään tämän tutkielman myötä, minun on vaikea uskoa, että sijaisvanhemmaksi ryhtyttäisiin rahallisen korvauksen vuoksi, kuten perhehoidon kriitikot ovat epäilleet.

Kuten Valkosen tutkimuksessa (2014, 114–115), myös omassa tutkimuksessani sijaisvanhemmat kokivat asemansa sijoitetun lapsen elämässä ristiriitaiseksi:

toisaalta vastuun koettiin olevan suurempaa, mutta vaikutusvallan lapsen asioihin vähäistä. Tämä vaikutti osaltaan kiintymyssuhteen muodostumiseen. Ackermanin ja Dozierin (2005, 517–518) mukaan sijaisvanhempien asemaa lapsen elämässä pitäisikin saada pysyvämmäksi: sijaisvanhemmillä tulisi olla mahdollisuus pysyä lapsen elämässä myös sijoituksen katkettua. Sijaisvanhempien asema voisi olla verrattavissa vaikkapa kummiuteen. Toisaalta sijaisvanhemmillä voisi tutkijoiden mielestä olla esimerkiksi kiinteämpi rooli sijoitetun lapsen paluussa entiseen kotiinsa, mikä vähentäisi lapsen kokemusta uudesta hylkäämisestä. (mt.) Myös itse kannatan ehdottomasti mahdollisuutta tällaiseen suhteiden jatkuvuuteen. Jos sijaisvanhempien kiintymystä lapseen saadaan lisättyä, on se aina myös lapsen etu.

Koska sijaishuollon tarve on kasvanut ja sitä halutaan kehittää entistä lapsilähtöisempään suuntaan, on aiheeseen perehdyttävä monien tieteidenalojen näkökulmista. Sijaishuollon tarkastelu kasvatustieteessä on ollut verrattain vähäistä, mutta näkemykseni mukaan kasvatustieteellisen näkökulman yhdistäminen sosiaalitieteisiin voisi olla lastensuojelutyön kehittämisen kannalta hedelmällistä. Sijaisvanhemmuutta koskevan tiedon tapauskertomusten lisääntyminen julkisuudessa lisää kiinnostusta sijaisvanhemmuuteen. Monet kunnat kaipaavat uusia perheitä, jotka voisivat ottaa lapsia hoitoonsa. Sijaisvanhemmuutta vanhemmuuden muotona olisikin hyvä tuoda entistä aktiivisemmin esille esimerkiksi lapsettomuudesta kärsiville. Tärkeää tietysti on, että kriteerit sijaisperheitä valittaessa pysyvät melko tiukkoina. Näin saadaan tuettua lapsen etua, mikä lopulta on lastensuojelutyön ja sijaishuollon tarkoitus.

8.2 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus

Tieteellisen tutkimuksen ihanteiksi luetellaan perinteisesti Mertonin 1957 nimieämät universalismi, julkisuus, puolueettomuus ja järjestelmällinen kritiikki. Tuomi ja Sarajarvi nostavat näiden rinnalle hyvän tutkimuksen ominaisuuksiksi tutkimuksen sisäisen johdonmukaisuuden ja eettisen kestävyuden. Tutkimuksen

uskottavuus nojautuu hyvän tieteellisen käytännön noudattamiseen. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 126–133.) Tutkielmani luotettavuutta ja uskottavuutta olen pyrkinyt edistämään kuvaamalla tutkimukseni vaiheet sekä ajatteluni ja tulkintani kulut mahdollisimman avoimesti ja tarkasti. Valintojeni vaikutuksia tutkimukseen olen pohtinut niitä esittelevissä luvuissa.

Erityisesti laadullisessa tutkimuksessa on huomioitava, ettei puhdasta objektiivista tietoa voida tavoittaa. Tieto on aina subjektiivista, sillä se nojautuu tutkijan henkilökohtaisiin valintoihin, käsityksiin, ymmärrykseen ja tavoitteisiin. (Tuomi & Sarajärvi 2009.) Tutkija tekee siis tutkimusprosessin aikana monenlaisia valintoja, jotka vaikuttavat aina jollain tavoin tutkimustuloksiin. Tutkijan positio onkin huomioitava niin tutkimusta tehdessä kuin lukiessa.

Tämä ei kuitenkaan tarkoita, ettei objektiivisuuteen tulisi pyrkiä. Tutkijan on parhaansa mukaan suljettava omat mielipiteensä ja muut vaikutukset pois. Sijaisvanhemmuus aiheena on kuitenkin hyvin mielipiteitä herättävä. Viime aikoina on ollut vaikea välttyä median raflaavilta uutisilta lastensuojelun nykytilasta. Omalta kannaltani uskon objektiivista tarkastelua auttaneen sen, ettei minulla ole henkilökohtaista kokemusta lastenhuollosta. Olin siis tutkijana ulkopuolinen tarkkailija. Laaja perehtyminen aiheen taustoihin on myös saanut katsomaan asioita monista eri näkökulmista.

Hännisen (2010, 174) mukaan narratiivisen tutkimuksen eettisen arvokkuuden perusteena on tutkittavien ihmisten kunnioitus: tutkimuksen on niin kunnioitettava ihmisen ominaislaatua kuin annettava mahdollisuus ilmaista itseään omalla äänellään. Haastatteluun verrattuna kirjoitelman kirjoittaminen onkin harkitumpaa, jolloin itsestään ei tule helposti paljastettua asioita, jotka haluaa pitää vain itsellään. Erillistä lupaa tietojen käyttöön ei tarvita, sillä osallistumisen tutkimukseen voi ajatella suostumukseksi annettujen tietojen käyttöön. Toki tutkimusta raportoitaessa otin tarkasti huomioon kirjoittajien anonyymiyden säilymisen.

Sijaisvanhemmuutta on tavallisemmin tutkittu sosiaalityön alalla, ja elämäkääriteoria taas liittyy kasvatopsykologiaan. Tutkielmastani tekee kuitenkin kasvatustieteellisen oppimisen ja kehittymisen tarkastelu osana vanhemmuutta. Nä-

däkseni eri tieteenalojen yhdistäminen rikastaa tutkimusta, minkä voisi huomioi-
da myös jatkotutkimuksissa. Tutkielmani tarkoituksena ei ole tehdä kattavia
yleistyksiä tutkittavasta aiheesta, vaan tuoda esiin yksittäisten ihmisten henkilö-
kohtaisia kokemuksia ja näkökulmia vanhemmuuteen ja sijaisvanhemmuuteen.
Tuloksiani ei siis voi yleistää laajasti, mutta tutkimuksen pätevyyttä lisäävät
muiden tutkimusten yhtenevät tulokset. Näin ollen tutkielmani tarjoaa ainakin
suuntaviivoja vanhemmuuden ja sijaisvanhemmuuden eroista ja yhtäläisyyksis-
tä sekä vanhempana kasvamisesta. Omalta osaltaan tutkielma auttaa ymmär-
tämään, mistä vanhemmuudessa ja sijaisvanhemmuudessa on kysymys.

Lähteet

Ackerman, J. & Dozier, M. 2005. The influence of foster parent investment on children's representations of self and attachment figures. *Journal of Applied Developmental Psychology* 26 (5). 507–520.

Ainsworth, M., Blehar, M., Waters, E. & Wall, S. 1978. *Patterns of attachment: A psychological study of the strange situation*. Lawrence Erlbaum, Hillsdale, New Jersey.

Ainsworth, M. & Bowlby, J. 1991. An ethological approach to personality development. *American Psychologist* 46 (4). 333–341.

http://www.psychology.sunysb.edu/attachment/online/ainsworth_bowlby_1991.pdf. Luettu 13.3.2015.

Alasuutari, M. 2003. *Kuka lasta kasvattaa? Gaudeamus*, Helsinki.

Baumrind, D. 1966. Effects of authoritative parental control on child behavior. *Child Development* 37 (4). 887–907.

<http://persweb.wabash.edu/facstaff/hortonr/articles%20for%20class/baumrind.pdf>. Luettu 13.3.2015.

Baumrind, D. 1996. The Discipline Controversy Revisited. *Family Relations* 45 (4). 405–414.

<http://disciplinewithpuposeresearchpaper.wikispaces.com/file/view/Discipline+Controversy+Revisited+Baumrind+1996.pdf>. Luettu 13.3.2015.

Bernard, K. & Dozier, M. 2011. This is my baby: Foster parents' feelings of commitment and displays of delight. *Infant Mental Health Journal* 32 (2). 251–262.

Bowlby, J. 1975. *Attachment and loss. Volume II. Separation: anxiety and anger*. Penguin Books, London.

Bowlby, J. 1981. Attachment and loss. Volume III. Loss: sadness and depression. Penguin Books, London.

Bowlby, J. 1984. Attachment and loss. Volume I. Attachment. Penguin Books, London.

Broady, T., Stoyles, G., McMullan, K., Caputi, P. & Crittenden, N. 2010. The experiment of foster care. *Journal of Child and Family Studies* 19 (5). 559–571. http://download.springer.com/login.ezproxy.ulapland.fi/static/pdf/666/art%253A10.1007%252Fs10826-009-9330-6.pdf?auth66=1424684789_7ee5d5459246914bac7b994d1ccae640&ext=.pdf.

Luettu 23.2.2015.

Bruner, J. 1986. Actual minds, possible worlds. Harvard University Press, Cambridge.

Cherry, D., Orme, J. & Rhodes, K. 2009. The available time scale: Measuring foster parents' available time to foster. *Social Work Research* 33 (3). 146–158.

Demo, D. & Cox, M. 2000. Families with young children: A review of research in the 1990s. *Journal of Marriage and the Family* 62 (4). 876–895.

Dunderfelt, T. 2011. Elämänkaaripsykologia. Lapsen kasvusta yksilön henkiinseen kehitykseen. WSOYpro Oy, Helsinki.

Erikson, E. 1980. Identity and the life cycle. W. W. Norton & Company, New York.

Erikson, E. 1982. Lapsuus ja yhteiskunta. Suomentanut Huttunen, E. Gummerus, Jyväskylä.

Erikson, E. 1985. Den fullbordade livcykeln. Natur och kultur, Tukholma.

Erkkilä, R. 2009. Narratiivinen kokemuksen tutkimus: koettu paikka, tarina ja kuvaus. Teoksessa Perttula, J. & Latomaa, T. (toim.) Kokemuksen tutkimus. Merkitys – tulkinta – ymmärtäminen. Lapin yliopistokustannus, Rovaniemi. 195–226.

Harden, B., D'Amour Meisch, A., Vick, J. & Pandohie-Johnson, L. 2008. Measuring parenting among foster families: The development of the Foster Parent Attitudes Questionnaire (FPAQ). *Children and Youth Services Review* Volume 30 (8). 879–892.

Havighurst, R. 1981. *Developmental tasks and education*. Longman Inc., New York.

Heikkinen, H. 2010. Narratiivinen tutkimus – todellisuus kertomuksena. Teoksessa Aaltola, J. & Valli, R. (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin*. PS-kustannus, Jyväskylä. 143–159.

Hoikkala, S. & Heinonen, H. 2013. Samalla puolella? Näkökulmia perheiden jälleenyhdistämiseen lastensuojelussa. *Lastensuojelun Keskusliitto*, Helsinki. http://www.lskl.fi/files/1990/Samalla_puolella_Nakokulmia_perheiden_jalleenyhdistamiseen_lastensuojelussa.pdf. Luettu 27.2.2015.

Hyvärinen, M. 2006. Kerronnallinen tutkimus. Internet-dokumentti: http://www.hyvarinen.info/material/Hyvarinen-Kerronnallinen_tutkimus.pdf. Luettu 13.3.2015.

Hänninen, V. 2003. *Sisäinen tarina, elämä ja muutos*. Tampereen yliopistopaino Oy, Tampere.

Hänninen, V. 2010. Narratiivisen tutkimuksen käytäntöjä. Teoksessa Aaltola, J. & Valli, R. (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin*. PS-kustannus, Jyväskylä. 160–178.

Höjer, I. 2001. *Fosterfamiljens inre liv*. Göteborgs universitet, Institutionen för social arbete, Göteborg. <https://gupea.ub.gu.se/handle/2077/15246>. Luettu 13.3.2015.

Jokinen, M. 2012. Oma lapsi. Tutkimus vanhemmuudesta ja kiintymyksestä perheissä, joissa on sekä adoptoituja että biologisia lapsia. Pro gradu - tutkielma. Helsingin yliopisto, Helsinki.

Kalland, M. 2005. Kiintymyssuhdeteorian kliininen merkitys: soveltaminen erityistilanteissa. Teoksessa Sinkkonen, J. & Kalland, M. (toim.) Varhaiset ihmissuhteet ja niiden häiriintyminen. WSOY, Helsinki. 198–233.

Kaskela, M. (toim.) 2009. Kohdakkain. Sijaisvanhempien tunteita ja tarinoita. Pesäpuu ry, Helsinki.

Korhonen, M. 1999. Isyyden muutos: Keski-ikäisten miesten lapsuuskokemukset ja oma vanhemmuus. Väitöstutkimus. Joensuun yliopistopaino, Joensuu.

Laakkonen, M. 2007. Nuori tarvitsee hoivaa. Teoksessa Määttä, K. (toim.) Helposti särkyvää. Nuoren kasvun turvaaminen. Kirjapaja, Helsinki. 145–159.

Laitinen, M. & Uusitalo, T. 2008. Narratiivinen lähestymistapa traumaattisten elämäkokemusten tutkimisessa. Teoksessa Kaasila, R., Rajala, R. & Nurmi, K. (toim.) Narratiivikirja: Menetelmiä ja esimerkkejä. Lapin yliopistokustannus, Rovaniemi. 106–150.

Lammi-Taskula, J. & Salmi, M. 2009. Työ, perhe ja hyvinvointi. Teoksessa Lammi-Taskula, J., Karvonen, S. & Ahlström, S. (toim.) Lapsiperheiden hyvinvointi 2009. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki. 38–47.

Lastensuojelu 2012. Tilastoraportti. Suomen virallinen tilasto. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki.

http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/110691/Tr30_13.pdf?sequence=5.

Luettu 13.3.2015.

Lastensuojelulaki. 2007/417.

<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417>. Luettu 13.3.2015.

Lastensuojelun käsikirja. 2015. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki.

<http://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja>. Luettu 13.3.2015.

Laurila, A. 2008. Nuoren itsenäistymisen tukeminen. Teoksessa Ketola, J. (toim.) Menetyksistä mahdollisuuksiin. Perhehoitoa lasten ja vanhemmuuden tueksi. PS-kustannus, Jyväskylä. 99–122.

Lieblich, A., Tuval-Mashiach, R. & Zilber, T. 1998. Narrative reseach. Reading, analysis and interpretation. Applied social research methods series. Volume 47. Sage, Thousand Oaks, CA.

Matinlompolo, U. 2007. Vanhemmuus ei ole ammatti. Teoksessa Määttä, K. (toim.) Helposti särkyvää. Nuoren kasvun turvaaminen. Kirjapaja, Helsinki. 104–117.

Metsämuuronen, J. 2008. Laadullisen tutkimuksen perusteet. Metodologia-sarja 4. International Methelp Ky, Helsinki.

Monimuotoiset perheet -verkosto. www.monimuotoisetperheet.fi. Luettu 29.1.2015.

Perhehoitajalaki. 1992/312, 2011/317.

<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1992/19920312>. Luettu 13.3.2015.

Perhehoitoliitto ry. www.perhehoitoliitto.fi. Luettu 13.3.2015.

Perho, H. & Korhonen, M. 1996. Huolenpidon elämäkerrallisista tekijöistä keski-ikäen alussa. Teoksessa Aittola, T., Alanen, L. & Rantamaa, P. (toim.) Minkä ikäinen olettekaan, rouva? SoPhi, Jyväskylä. 71–86.

Perälä-Littunen, S. 2004. Cultural images of a good mother and a good father in three generations. Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research 239. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä.

Piensoho, T. 2001. Äitiyden alkumetrit. Naisen raskaudelle ja synnytykselle antamat merkitykset ja oppimiskokemukset. Helsingin yliopiston Kasvatustieteen laitoksen tutkimuksia 176. Helsingin yliopisto, Helsinki

Polkinghorne, D. 1995. Narrative configuration in qualitative analysis. Teoksessa Hatch, J. & Wisniewski, R. (toim.) Life history and narrative. The Falmer Press, Lontoo. 5–23.

Raitanen, T. 2008. Sijaisvanhempien vertaisryhmäkokemuksia. Teoksessa Ketola, J. (toim.) Menetyksistä mahdollisuuksiin. Perhehoitoa lasten ja vanhemmuuden tueksi. PS-kustannus, Jyväskylä. 161–172.

Saastamoinen, K. 2010. Lapsen asema sijaishuollossa. Käsikirja arjen toimintaan. Edita, Helsinki.

Saldana, J. 2009. The coding manual for qualitative researchers. SAGE Publications Ltd, Lontoo.

Sevón, E. & Huttunen, J. 2002. Odottavan äidin vastuu. Teoksessa Rönkä, A. & Kinnunen, U. (toim.) Perhe ja vanhemmuus. Suomalainen perhe-elämä ja sen tukeminen. PS-kustannus, Jyväskylä. 72–98.

Sinkkonen, J. 2012. Lapsen puolesta. WSOY, Helsinki.

STM. 2013. Toimiva lastensuojelu. Selvitysryhmän loppuraportti. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2013:19. Sosiaali- ja terveysministeriö, Helsinki.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2002. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Tammi, Helsinki.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Tammi, Helsinki.

Tuovila, P. 2008. Menetykset ja lapsen kehitys. Teoksessa Ketola, J. (toim.) Menetyksistä mahdollisuuksiin. Perhehoitoa lasten ja vanhemmuuden tueksi. PS-kustannus, Jyväskylä. 29–75.

Töttö, P. 2004. Syvällistä ja pinnallista: teoria, empiria ja kausaalisuus sosiaalitutkimuksessa. Vastapaino, Tampere.

Valkonen, L. 1995. Kuka on minun vanhempani? Perhehoitovuorten vanhempi-suhteet. Stakes Tutkimuksia 52. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus, Helsinki.

Valkonen, L. 2006. Millainen on hyvä äiti tai isä? Viides- ja kuudesluokkalaisten lasten vanhemmuuskäsitykset. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä.

Valkonen, L. 2014. Sijaisvanhemmat. Perhehoitoliitto ry, Jyväskylä.

Välivaara, C. 2008. Lapsilähtöisiä vuorovaikutuksen välineitä. Teoksessa Ketola, J. (toim.) Menetyksistä mahdollisuuksiin. Perhehoitoa lasten ja vanhemmuuden tueksi. PS-kustannus, Jyväskylä. 77–97.

Yhdistyneiden kansakuntien lapsen oikeuksien sopimus. 1989. <https://www.unicef.fi/lapsen-oikeudet/sopimus-kokonaisuudessaan/>. Luettu 13.3.2015.

Julkaisemattomat lähteet:

Naapuri, J. 2012. Perhehoito-lehden haastatteluissa esitettyjä syitä sijaisvanhemmaksi ryhtymisen taustalla. Kandidaatin tutkielma. Lapin yliopisto, Rovaniemi.

LIITE 1

Kirjoitelmapyyntö Perhehoito-lehdessä 2/2014.

KIRJOITELMAPYYNTÖ

Olen kasvatustieteen opiskelija Lapin yliopistosta ja teen pro gradu -tutkielmaa liittyen sijaisvanhemmuuteen ja vanhempana kasvamiseen. Tarkoituksena on tutkia, miten sijaisvanhemmat kokevat vanhemmuutensa kehittyneen ja muuttuneen sijaisvanhempana toimimisen myötä sekä millaisia eroja biologisen vanhemmuuden ja sijaisvanhemmuuden välillä nähdään. Tutkielmani aineistona tulevat olemaan sijaisvanhempien kirjoitelmat vanhemmuudestaan.

Jos siis toimit tai olet aiemmin toiminut sijaisvanhempana ja sinulla on lisäksi biologisia lapsia, olisi kirjoitelmasi erittäin tervetullut tutkielmani aineistoksi! Tutkimukseen osallistumisesta kiinnostuneita pyydän ottamaan minuun yhteyttä sähköpostitse huhtikuun aikana, jotta voin lähettää tarkemmat ohjeet kirjoitelmasta. Kirjoitelmat tulevat ainoastaan minun ja mahdollisesti ohjaajani luettaviksi ja anonyyminen säilyy myös valmiissa tutkielmassa.

Johanna Naapuri

Sähköpostiosoite

Puhelinnumero

LIITE 2

Kirjoitelmapyyntö ja ohjeistus kirjoitelmaan.

KIRJOITELMAPYYNTÖ

Hei!

Olen kasvatustieteen opiskelija Lapin yliopistosta ja teen pro gradu-tutkielmaa liittyen sijaisvanhemmuuteen ja vanhempana kasvamiseen. Tarkoituksena on tutkia, miten sijaisvanhemmat kokevat vanhemmuutensa kehittyneen ja muuttuneen sijaisvanhempana toimimisen myötä sekä millaisia eroja biologisen vanhemmuuden ja sijaisvanhemmuuden välillä nähdään. Tutkielmani aineistona tulevat olemaan sijaisvanhempien kirjoitelmat vanhemmuudestaan.

Jos siis toimit tai olet aiemmin toiminut sijaisvanhempana ja sinulla on lisäksi biologisia lapsia, olisi kirjoitelmasi erittäin tervetullut tutkielmani aineistoksi! Kirjoitelma voi olla vapaamuotoisesti kirjoitettu, mutta ohessa on teemoja ja kysymyksiä, joita toivoisin sinun käyttävän avuksesi. Voit toki kertoa myös muista mieleesi tulevista kokemuksista aiheeseen liittyen.

Kirjoitelmat tulevat ainoastaan minun ja mahdollisesti ohjaajani luettaviksi ja kirjoittajan anonyymiys säilyy myös valmiissa tutkielmassa. Ohjaajana tutkielmassani toimii yliopistonlehtori PhD Sai Väyrynen, jonka tavoittaa tarvittaessa sähköpostitse (sähköpostiosoite) tai puhelimitse (puhelinnumero).

Toivon saavani kirjoitelmasi elokuun loppuun mennessä sähköpostitse tai postitse. Annan myös mielelläni lisätietoja!

Kesäisin terveisin,

Johanna Naapuri

Sähköpostiosoite

Puhelinnumero

Osoite

Kerro kirjoitelmassasi esimerkiksi seuraavista teemoista:

”Pakolliset” taustatiedot:

- Keitä perheeseesi kuuluu?
- Kuinka vanhoja biologiset lapsesi ovat?
- Kuinka kauan olet toiminut sijaisvanhempana?
- Ovatko perheeseesi sijoitetut lapset lyhyt- vai pitkäaikaisessa sijoituksessa?

Minä vanhempana (voi tarkoittaa myös sijaisvanhemmuutta):

- Mitä olennaista vanhemmuuteen mielestäsi kuuluu?
- Kuvaile itseäsi vanhempana.
- Erottavatko sinussa vanhemman ja sijaisvanhemman roolit? Miten?
- Miksi halusit vanhemmaksi ja sijaisvanhemmaksi?
- Miltä tuntui tulla vanhemmaksi?
- Miten vanhemmuus on muuttanut sinua ja elämääsi?
- Millaiset kokemukset ovat kehittäneet sinua vanhempana?

Biologisen vanhemmuuden ja sijaisvanhemmuuden yhdistäminen:

- Miten sijaisvanhemmuus on muuttanut ja rikastuttanut vanhemmuuttasi?
- Kuvaile tunteitasi biologisia lapsiasi ja perheeseesi sijoitettuja lapsia kohtaan.
- Millaisia eroja ja yhtäläisyyksiä näet vanhemmuudessa ja sijaisvanhemmuudessa?

P.S. Käytän tutkielmassani perhehoitaja-termin sijasta sanoja sijaisvanhemmuus ja sijaisvanhempi, sillä ne kuvaavat paremmin tutkielman olennaista sisältöä eli vanhemmuutta.

LIITE 3

Kirjoitelmapyyntö Suomi24-keskustelupalstalla 14.7.2014.

Hei!

Olen kasvatustieteen opiskelija ja olen tekemässä pro gradu -tutkielmaa liittyen sijaisvanhemmuuteen. Tarkoituksena on tutkia, miten sijaisvanhemmat kokevat vanhemmuutensa kehittyneen ja muuttuneen sijaisvanhempana toimimisen myötä sekä millaisia eroja biologisen vanhemmuuden ja sijaisvanhemmuuden välillä nähdään. Tutkielmani aineistoksi kerään sijaisvanhempien kirjoitelmia.

Jos toimit tai olet aiemmin toiminut sijaisvanhempana ja sinulla on lisäksi biologisia lapsia, olisi kirjoitelmasi erittäin tervetullut tutkielmani aineistoksi. Laita minulle sähköpostia, niin lähetän lisätietoja tutkimuksesta sekä tarkemmat ohjeet kirjoitelmaa varten.

Sähköpostiosoite